

Kubisch Károly: a véleménynyilvánítás szabadsága a XXI. században

*„Semmi sem bénítja meg jobban a gondolkodást,
mint a kisebbségi érzés”*

Simone Weil

1. Bevezetés

A véleménynyilvánítás szabadságának kitüntetett szerepe van az alkotmányos alapjogok között, „anyajoga” többféle szabadságjognak, az úgynevezett „kommunikációs alapjogoknak”. Ebből eredő külön nevesített jogok a szólás és a sajtószabadság, amely utóbbi felöleli valamennyi médium szabadságát, továbbá az informáltsághoz való jogot, az információk megszerzésének szabadságát. Tágabb értelemben a véleménynyilvánítási szabadsághoz tartozik a művészi, irodalmi alkotás szabadsága és a művészeti alkotás terjesztésének szabadsága, a tudományos alkotás szabadsága és a tudományos ismeretek tanításának szabadsága. A véleménynyilvánítási szabadsághoz kapcsolódik a lelkiismereti- és vallásszabadság, valamint a gyülekezési jog is.[1]

„A világ teljessége, végtelen gazdagsága csupán a rávetített rend segítségével fogható fel számunkra”.[2] E világra rávetített rend, az ember véleménye a világról. A látott, érzékelt valóság megértése, értelmezése és mindennek nyilvánítása az ember legteljesebb önazonosságához tartozik. Az ember véleményének legfőbb korlátja más véleményének tiszteletben tartása. Ahogy Ernest Renan megfogalmazta, *„tartsátok tiszteletben a többi ember véleményét, és higgyétek el, senkinek sincs annyira igaza, hogy ellenfele teljességgel tévedne”.[3]* Takács Péter úgy fogalmaz, hogy *„az emberi jogok jellegzetesen modern kifejezés, bár az alapeszme sosem volt teljesen ismeretlen. Ilyen jogokra csupán a XVIII. századtól kezdődően találunk hivatkozásokat, rendszerint a természetes jogok helyett”.[4]* A természetjog, – amely a megváltoztathatatlan isteni jogot tekintette kiindulópontnak – a XVII. század társadalmi változásai – a keresztény kultúra hanyatlása miatt keletkező gazdasági, erkölcsi és morális konfliktus -, okán felemelkedő harmadik rend szerint, az emberi jogok hivatottak feloldani. Az emberi jogok újkori kiindulópontjának meghatározásakor három a gondolati sík alakult ki.

Az első nézetrendszert Maurice Cranston képviseli, melyszerint *„egy emberi jog úgy határozható meg, mint egy egyetemes erkölcsi jog; mint valami olyasmi, amivel minden embernek, mindenütt és mindig rendelkeznie kellene; valami, amitől senkit sem lehet megfosztani anélkül, hogy súlyosan meg ne sértenék az igazságosságot; s ami minden emberi lényt pusztán azért illet meg, mert ember”*. [5] Ezzel az imago Dei keresztény alapú természetjog teljes világképe helyett, egy tautologikus hivatkozás [6] lett az emberi jogok kiindulási pontja.

A második elképzelés szerint az emberi jogok gyakorlatilag természetjogok. [7]

A harmadik álláspont szerint *„az emberi jogok a jogok önálló csoportját jelentik, melyben a természetes és az erkölcsi jogok egyes elemei csak kiegészítő szerepet játszanak”*. [8] Ahhoz hogy stabil alapja legyen az emberi jogoknak, először pontosan definiálni kellene mi az ember majd ezt a definíciót mindenkire – a legutolsó afrikai falucskában élő emberre is – alkalmazni kellene. Ezen felül mindezt egy önálló, objektív entitásnak pártatlanul képviselve, mindenkivel szemben be kellene tartatnia. Takács Péter véleménye szerint, a XVIII. századi francia felvilágosodásnak nevezett társadalmi átalakulásban részt vevő filozófusok az önálló emberi jogok megszületésében úgy vettek részt, hogy kidolgozták az ember, mint absztrakt entitás fogalmát. Ennek az önálló entitásnak államtól, jogtól, történelmi és társadalmi körülményektől függetlenül vannak jogai. A francia keresztény bölcselettel szemben kialakított emberfogalom szerint, az ember elsősorban *„értelme révén önmagában hordozza boldogulásának titkát,”*, melynek kibontakoztatásához csak szellemi – pl. vallásos, keresztény hittől mentes -, politikai szabadságra van szüksége. A tétel abszolút megfogalmazása az 1789-es *„Déclaration des droit de l’homme et du citoyen”* dokumentumban került lefektetésre. [9] Ettől függetlenül az emberi jogok és a jogállamisági viták nem szűntek meg, lényegében a XXI. század alapvető kérdésévé váltak. [10] Egy jogrendszerben akkor érvényesülnek az alapjogok a legteljesebb mértékben, ha a rendszert alkotó jogszabályok megfelelnek az alkotmányosságnak és ezeket a jogszabályokat a jogalkalmazás pontosan és megfelelően alkalmazza. [11]

2. Alapvetések

Egy modern jogállamban a véleménynyilvánítás szabadsága alapvető elem, amelynek szerves része a lelkiismereti- és vallásszabadság. A vélemény kinyilvánítása az emberi gondolkodás eredményének mások számára való kiközvetítése, a tudattartalom objektiválódása. A képzőművészi vélemény tárgyiasult formája olyan művészeti alkotás,

amely a maga sűrített valóságában rendszerint a kort is megörökíti. A magatartási szabályokat megállapító és értelmező jog is olyan nyelvi objektiváció, melynek lényeges tartalmát az adott nemzet nyelvébe vésett kulturális többlettartalom adja meg.[12]Schlett István írja, hogy *„A politikai gondolkodás története írásának egyik legnagyobb nehézségét egy szemantikai probléma okozza, amit Szűcs Jenő a »szavakban rejlő zsarnokság«-nak nevez. »A fogalmak s a hozzájuk kapcsolódó intellektuális és emocionális tudattartalmak nem a történelem felett lebegnek a platoni ideák gyanánt, hanem meghatározott struktúrák és gondolati mechanizmusok szükségleteit fejezik ki».*[13] Cservák Csaba szerint – *„a véleménynyilvánítás szabadságjoga az emberi jogok (és ennek konkrét alaptörvényekbeli leképeződései: az alkotmányos alapjogok) elismertté válásától kezdve közülük is az egyik legalapvetőbb; a nemzetközi dokumentumok, emberjogi nyilatkozatok, külhoni alkotmányok és a nemzetközi jogdogmatika viszonylatában – nagyon szűk kivételekkel – szinte szent és sérthetetlen».*[14]

A véleménynyilvánítás szabadságának a beszélt, írott és értett nyelv a legfontosabb eleme. Az Európai Unió alapértékei között is ott találjuk az „egység a sokféleségben” jelmondatot, amely az egyének, szervezetek és vállalkozások számára egyaránt fontos érték. Ennek okán minden uniós tagállam nyelve az Unió kulturális és nyelvi sokszínűségének része így azok tiszteletben tartása és egyenrangú kezelése a véleménynyilvánítás szabadsága szempontjából is elengedhetetlen lenne. Az Európai Unióban jelenleg háromféle hivatalos ábécé és 24 hivatalos nyelv[15] van. Regionális szinten azonban összesen 60 további nyelvet használnak, amelyet a bevándorlás tovább fokozott: nem hivatalos becslés szerint jelen tanulmány írásának napján körülbelül 175 különböző nemzet tagjai élnek az EU területén és beszélik saját nyelvüket. Az Európai Unió számos módon ismeri el és kezeli értéként ezt a sokszínűséget. Az Európai Unió Alapjogi Chartájának 22. cikke tiszteletben tartja, de nem védelmezi a nyelvi sokszínűséget, amikor kimondja, a kulturális, vallási és nyelvi sokféleség tartalmaként azt a tényt, hogy *„az Unió tiszteletben tartja a kulturális, vallási és nyelvi sokféleséget”.*[16] Ez a „védelemhiány” jól tetten érhető, abban a gyakorlatban, amelyet Európai Unió tagállamként immár mi is érezhetünk.

Felmerül a kérdés: lehetséges-e ilyen széles spektrumú nyelvi, kulturális, politikai dimenziót egészségesen és sérülésmentesen összekapcsolni vagy mindez csupán illúzió. Az Alapjogi Charta deklarációja egy Egyesült Európa képét, *„a nyelvi sokszínűség egységét”* vetíti elénk, amivel a véleménynyilvánítás szabadságát is védelmezi. A kisebbségek kultúrájának és jogainak tisztelete az Unió területén élő nemzeti kisebbségek védelme érdekében a Charta 21. cikke kimondja, hogy *„tilos minden megkülönböztetés, így különösen a nem, faj, szín, etnikai vagy társadalmi származás, genetikai tulajdonság, nyelv, vallás vagy meggyőződés,*

politikai vagy más vélemény, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés, fogyatékoság, kor vagy szexuális irányultság alapján történő megkülönböztetés". A Charta tehát tiltja a kisebbségekhez tartozók, a kulturális, a vallási alapú megkülönböztetést és a nyelvi sokféleség tiszteletben tartását írja elő az egész Unióban. Az Unió jog tiszteletben tartását pedig az Európai Bizottság biztosítja.

A XXI. századi véleménynyilvánítás szabadsága kérdésének vizsgálatakor megkerülhetetlen a globalizációs folyamatok és a nemzetek globalizálódására való kitekintés, továbbá az a tény, hogy a nyelv uralmi tényező. Ennek alapján az új véleménynyilvánítási eszközök – a közösségeket szervezni kívánó kommunikációs online platformok globalizálódása számos olyan kérdést vet fel, amelyekre ma még csupán fragmentált válaszokat tudunk adni. George Orwell 1984 című regényére[17] utalva – az „újbeszél” nyelvi kontextusa olyan erkölcsi asszimetriákat eredményez, amelynek célja a régi fogalmak átfogalmazása, illetve új fogalmak kreálásán keresztül egy véleményirány védelme – akár globális szinten is. Ennek okán a véleménynyilvánítás fetisizálódása az újbeszél rendszerében csúcsosodik ki. *„Az újbeszél átrendezi a politika színterét, szokatlan, új részegységekre bontja, és azt a benyomást kelti, hogy amint az anatómia leírja az emberi test felépítését, az újbeszél is feltárja a felszíni jelenségek rejtett vázát”*. [18] Ez a látomás, azonban, amit ebben az új nyelvi konstrukciókban találunk, nem a valóságost kívánja megragadni csupán egy elképzelt véleményt és irányított gondolatot. [19] Ha a „facebook Legfelsőbb Bíróságának” „újbeszél” típusú asszimetriáját alapjogi szempontból vizsgáljuk, szembeötlő, hogy az olyan alapjogi fogalmak, mint a diszkrimináció tilalma, vagy a véleménynyilvánítás- és szólásszabadsága illetve a jogkérdésben döntő bíróság definíciója, egészen szürreális módon átalakul. [20]

Ehhez alapként le kell szögeznünk, hogy a véleménynyilvánítás szűkebb tartalmi értelmezése a szólásszabadság jogát jelenti, melyet a jogirodalom egyes képviselői[21] elsőgenerációs politikai és kommunikációs alapjogként deklarálnak. Erre figyelemmel a véleménynyilvánítás szabadsága olyan kettős természetű alapjog, mely tartalmában egyrészt az egyén önkifejeződésének jogát jelenti, másrészt politikai természetű szabadságjog. Alapjogi nézőpontból tekintve az államnak tipikusan tartózkodnia kell az ember önkifejezésének indokolatlan korlátozásától, másfelől cselekvési kényszere is van, mert a politikai szabadságjogok megjelenéséhez szükséges fórumokat biztosítani kell. A véleménynyilvánítás tehát egyszerre alapvető emberi jog – már ami a tudomány, a művészet, valamint a lelkiismeret és gondolatszabadságát jelenti – továbbá emellett politikai, illetve kommunikációs szabadságjog is.

A szólásszabadság – mint kommunikációs jog – magában foglalja azokat a platformjogokat is,

melyek nélkül az emberi kommunikáció a XXI. században nem teljesezhet ki. A véleménynyilvánítás szabadságába beletartozik a gyülekezési és egyesülési jog, a tanszabadság, az informálódáshoz, az oktatáshoz való jog és a vallásszabadság joga is. A véleménynyilvánítás első kimeneti felülete a szólásszabadság, hiszen az emberi vélemény tudattartalmi létezése önmagában nem lehet védett jogtárgy, sem alapjogi sem büntetőjogi értelemben, hiszen az maga lenne a gondolatrendőrség. Mégis találunk a XXI. század Európájában erre egy egészen szürreális példát: Humza Yousaf a skót parlament Glasgow Pollok terület képviselője, valamint a skót kormány igazságügyi kabinettitkára[22] 2020. április 23-án nyújtotta be azt a speciális gyűlölet-bűncselekményeket újrafogalmazó törvényjavaslatot,[23] amely egy új bűncselekménytípust alkotna meg. A javaslat lényeges eleme az előítéletesség, amely *„gyűlöletkeltés olyan személyek ellen, akiknek egyes tulajdonságai oltalom alatt állnak”*. [24] Ennek értelmében, az egyes bűncselekmények súlyosíthatóak lesznek, ha „valakiről tudható” vagy „korábban bebizonyosodott,” hogy előítéletes. Az előítéletességet pedig a tettes otthonában vagy bárhol kimondott szavai, viselkedése alapján készletre gyűjtött és eltárolt adatok alapján lehetne megállapítani. A képviselő úr véleménye és a benyújtott törvényjavaslat szerint nincs különbség, ha valaki a lakásában dühösen össze-vissza beszél, esetleg gyűlölködő kifejezéseket használ, avagy a nagynyilvánosság más vagy mások emberi méltóságát sértő módon vallási, nemi, faji, származási vagy egyéb orientációját támadja. A szándék mögött az a nézet húzódik meg – amint azt a törvényjavaslat indokolása tartalmazza –, hogy *„az ilyen magatartás nem lehet jogos, csak azért, mert valaki az otthonában követi el?”* [25] Az állam büntetőjogi fenyegetését kiterjesztené egy otthonában motyogó személyre, ráadásul úgy, hogy mindehhez szükséges bizonyítási eszközöket a családtól – nem utolsó sorban a gyermekektől is elvárnák. [26] Kontinentális alapokon álló alapjogi álláspontom szerint, ez a gondolatmenet, és maga a törvényjavaslat súlyosan sérti az otthon szentségét, a privát szférába gázol és a véleményszabadságon túlmutatóan az emberi méltóság által körülölelt integritás sérelmét is megvalósítja.

A javaslatot benyújtó képviselő szerint a jogszabály célja, hogy úgy alakítsa át a gyűlöletbeszédet tiltó jogszabályokat, hogy azok megfeleljenek a XXI. századi követelményeknek, illetve ami a legfontosabb, hogy megfelelő védelmet nyújtson azok számára, akiknek erre a védelemre szükségük van, ugyanakkor megőrizze az embereknek fontos véleménynyilvánítási szabadságát is. [27] Tehát az előítéletességet egy polgár otthonában elkövetett akár saját családja által tett bejelentés alapján is megállapíthatná a nyomozóhatóság és egy esetleges büntetőeljárásban az így begyűjtött bizonyítékokat súlyosító körülményként kellene értékelni. Arra kérdésre, hogy a véleményszabadságot csak ott és csak akkor szabad korlátozni, ahol és amikor ez a közérdekből szükségesnek bizonyul,

Yousaf úgy érvel, hogy „az embereknek joguk van úgy élni az életüket, hogy ilyen előítélet vagy gyűlölet nem irányul feléjük. Úgy beszélek – mondja a képviselő -, mint aki gyakran ilyen gyűlölet – legyen az faji vagy vallási előítélet – célpontja és áldozata lett. A büntető törvénynek ekkor meg kell védenie az embereket az ilyen gyűlölettől”.

A képviselő által kimondott szavak és a mögötte álló tömegbázis erejére már 1878-ban a Csemegi Kódex miniszteri indokolása is felhívta a figyelmet: „Az eszmék szabad közlése, aminek legszebb vívmányait köszönheti az emberiség, époly ártalmassá válhatik, mint a tűz, mely világít és melegít, de mely ellenőrizetlenül és féktelenül csapongva, igen gyakran nagy szerencsétlenségnek, sok nyomornak és pusztulásnak lett már okozója.”[28] Az

Alkotmánybíróság 30/1992. (V. 26.) AB határozatának IV. 4. pontja kijelöli azt az alapjogi irányt, amely logikailag a Skót törvényhozásra is igaznak tekinthető, hogy „[A]z alkotmányos büntetőjogból fakadó tartalmi követelmény, hogy a törvényhozó a büntetendő magatartások körének meghatározásakor nem járhat el önkényesen. Valamely magatartás büntetendővé nyilvánításának szükségességét szigorú mércével kell megítélni: a különböző életviszonyok, erkölcsi és jogi normák védelmében az emberi jogokat és szabadságokat szükségképpen korlátozó büntetőjogi eszközrendszert csak a feltétlenül szükséges esetben és arányos mértékben indokolt igénybe venni, akkor, ha az alkotmányos vagy az Alkotmányra visszavezethető állami, társadalmi, gazdasági célok, értékek megóvása más módon nem lehetséges”. [29]

A Skót törvényjavaslat szerint, az alábbi védett jogtárgyakat az otthonában sem illetheti senki becsmérlő szavakkal:

- életkor;
- fogyatékoság;
- Faj, szín, nemzetiség – ideértve az állampolgárságot, az etnikai vagy nemzeti hovatartozást;
- Vallás, társadalmi vagy kulturális csoport;
- Szexuális orientáció;
- Transznemű identitás;
- A nemi jellemzők mássága, eltérései.

Az alkotmányosan működő jogrendszerek alapköve, hogy nem a gondolat- és véleménynyilvánítás szabadságával élő személy véleménye, hanem annak hatása lehet vizsgálat tárgya. Mindemellett a törvényjavaslat 4. része megszüntetné az istenkáromlás közjogi bűncselekményét, arra való hivatkozással, hogy Skóciában közel 175 éve ilyen tényállást nem tárgyaltak a bíróságok. Ez az alapjogi koncepció – azon túl, hogy figyelmen kívül hagyja a véleményszabadság és az emberi méltóság legfontosabb aspektusát a

gondolatok szabad kinyilvánításának szabadságjogát -, beleütközik a nulla poena sine culpa[30] alapelvébe is, hiszen nem lehet valakit bűnössé nyilvánítani, akkor, ha – megjegyzése még oly bántó is -, érintetlenül hagyja a sértettet, így a társadalomra sem veszélyes. Kétségtelen jelenthet veszélyt a távoli absztrakt jövőben, de ez nem lehet racionálisan jogszerű alapja[31] a büntetéskiszabásának.

A gyűlöletbeszéd bármilyen formájának szankcionálása akkor lehet az alkotmányos büntetőjog értelmében jog- és tényállásszerű, ha a büntetendő magatartás képes elérni[32] azt a mértéket, amikor a tettes, az adott személy vagy személyek tekintetében megsérti a védett jogtárgyat.[33] A közösség tagja elleni erőszak esetében a Btk. 216. § (1) bekezdése értelmében a speciális közösség tagja elleni erőszakot elkövető személy, olyan kihívóan közösségellenes magatartást tanúsít, – megsértve a törvényben foglalt védett jogtárgyat -, mely szerint az egyén félelem nélkül élhessen meghatározott társadalmi, lakossági csoporthoz tartozása mellett. A tényállásszerűséghez szükséges releváns félelemkozást – térben és időben úgy kell szándékosan megvalósítani -, hogy az adott közösség tagja erről tudomással bírjon – az elkövetett magatartás és a közösség tagjának félelme között közvetlen okozati összefüggés legyen -, azaz a szakadatlan kauzális láncolatnak fenn kell állnia. Ezen elemek nélkül a tényállás nem valósulhat meg. Csak valamilyen formában tárgyiasult emberi megnyilvánulást lehet jogtárgyként értelmezni, melynek korlátja más alapjogának sérelme. A motívumok harcának szóban megnyilvánuló – lakásban vagy a sértettektől elzárt – esetei a culpa és a delictum közti kérdést feszegetik. Az Alkotmánybíróság 30/1992 (V. 26) AB határozatában pontosan erre mutatott rá, mikor kimondta, hogy *„valamennyi kontinentális jogrendszerű európai demokratikus ország, továbbá az angolszász jogterületen Anglia és Wales, Kanada, valamint Új Zéland büntető törvényben tiltja meg a »faji« izgatást. Az izgatás, a gyűlöletkeltés és a véleménynyilvánítás szabadsága között a megfelelő határ megvonása azonban nemzetközileg is jelentős viták forrása”*. [34]

3. A véleménynyilvánítás és a sajtószabadság alapjogi szempontú elhatárolása

Az elhatárolás tekintetében abból onnan érdemes kiindulni, hogy az Alkotmánybírósága véleménynyilvánítás szabadságát anyajogként határozta meg, amelyből a többi kommunikációs alapjog is ered. Ezek a sajtószabadság, az információszabadsághoz való jog, a művészi szabadság, a tudományszabadság, a lelkiismereti- és vallásszabadság, valamint a gyülekezési jog és az egyesülési jog.^[35] A kapcsolat a véleménynyilvánítás szabadságjoga és

a többi kapcsolódó alapjogok között úgy áll össze, hogy az anyajog által megfogalmazottak gondolatok verbális és vizuális és fizikai megvalósulásához szükséges eszközöknek tekinthetők. A sajtó a nagynyilvánosság elérését biztosító eszköz, a művészi szabadság a vizuális kultúra tárgyában kifejtett vélemény és meggyőződés megjelenítésére szolgáló eszköz, a gyülekezési jog a politikai vélemény kifejezését és véleménycserét szolgáló eszköz, és az egyesülési jog az azonos véleményen lévők együttműködésének eszköze. Az USA joggyakorlata, jogirodalma és tudománya „a szólásszabadság gyakorlásának alapeseteként, az utcai szónokot tekinti az alapjog értelmezésekor kiindulópontnak, alapvető modellnek, míg a jóval nagyobb hatású, fontosságú sajtó teljes egésze – tartalmát tekintve – szinte korlátozatlanul működik”.^[36]

A sajtószabadság tehát a véleménynyilvánítás szabadságával összhangban működő – azt szolgáló lévő eszköz, melyet az Alkotmánybíróság úgy fogalmaz meg, hogy „[a] véleménynyilvánítási szabadság a sajtószabadság vonatkozásában sajátosan érvényesül. A sajtó szabadságát arra figyelemmel kell garantálnia az államnak, hogy a »sajtó« a véleményalkotáshoz szükséges információszerzésnek, a véleménynyilvánításnak és véleményformálásnak kitüntetett fontosságú eszköze. Ahogy a sajtószabadság joga a véleménynyilvánításhoz való jogból mint anyajogból vezethető le, úgy a véleménynyilvánításhoz való jog kitüntetett volta is annyiban vonatkozik a sajtó szabadságára, amennyiben az a véleménynyilvánítás alkotmányos alapjogát szolgálja. A sajtó nemcsak a szabad véleménynyilvánítás eszköze, hanem a tájékoztatásé is, azaz alapvető szerepe van a véleményalkotás feltételét képező tájékozódásban. [...] A sajtószabadságnak elsősorban külső korlátai vannak (amelyek a sajtó sajátosságainak megfelelő speciális intézményekben is testet öltenek, amilyen pl. a sajtó helyreigazítás vagy a »nagy nyilvánosság« kritériuma a büntetőjogban). A sajtószabadságot azonban elsősorban az állam tartalmi be nem avatkozása biztosítja; ennek felel meg például a cenzúra tilalma és a szabad lapalapítás lehetősége. Ezzel a tartózkodással az állam elvileg lehetővé teszi, hogy a társadalomban meglévő vélemények, valamint a közérdekű információk teljessége megjelenjen a sajtóban. A tájékozódáshoz való jog, vagyis az információs szabadság anyagi és eljárási garanciáit az állam elsősorban másutt, az adatokhoz való hozzájutásnál építi ki, nem sajátosan a sajtóra, hanem bárkire nézve. Demokratikus közvélemény azonban csakis teljeskörű és tárgyilagos tájékoztatás alapján jöhet létre. Ennek megfelelően az Alkotmány a véleményalkotáshoz nélkülözhetetlen tájékozódáshoz való jogot érvényesíti is a sajtószabadság fent vázolt koncepciója korlátjaként, de csupán az elkerülhetetlen mértékben: kifejezetten kötelezi az Országgyűlést arra, hogy a tájékoztatási monopóliumokat törvénnyel akadályozza meg”.^[37]

Kimondható tehát, hogy az alapjogi elhatárolás alapja a véleménynyilvánítás szabadsága és vele egy tekintet alá eső részjogoknak – így a sajtószabadságnak is –, hogy azok az alapjog objektív oldalának érvényesülését elősegítő eszközök. Ezek a részjogok önállóan nem képesek betölteni a szerepüket, hiszen például a sajtó csupán a szólásszabadság egy intézménye. Ebből a nézőpontból szemléli az Alkotmánybíróság a kérdést, mikor úgy fogalmaz, hogy „[...] a sajtószabadság, amennyiben a szólás, a közlés, a vélemény szabad kinyilvánítását szolgálja, úgy védelme szintén kettős meghatározottságú: a szubjektív alanyi jogi jelleg mellett a közösség oldaláról a demokratikus közvélemény megteremtését és fenntartását szolgálja (Abh.2. ABH 1992, 227, 229.). A sajtószabadság értéket képvisel, amelynek védelme a többi alapjog értékeivel együtt, az egész alkotmányos rend védelmébe és fenntartásába ágyazva valósul meg. Emellett az eszközt közvetlen használó azért lesz majdnem önálló hatalmi tényező, mert a sajtó – ahogy az Alkotmánybíróság deklarálta – [...] „egyszerre eszköze a szabad véleménynyilvánításnak, a tájékoztatásnak, valamint a tájékozódásnak. Ebből az következik, hogy a sajtószabadság egyéni alapjogként abban az értelemben eszköz, hogy felerősíti az egyéni véleménynyilvánítás hatását, és támogatja a demokratikus közvélemény közérdekű ügyekről való tájékoztatását, a közérdekű ügyekkel kapcsolatos véleményformálást”.^[38] A sajtószabadság jogának gyakorlása révén az alapjog jogosultja aktív alakítója a demokratikus közvéleménynek. illetve a sajtó egyfajta ellenőrszerepet kap a közélet szereplőinek, tekintetében, úgy hogy bemutatja azok tevékenységét, a döntéshozatal folyamatát és erről tájékoztatja a politikai közösséget, a demokratikus nyilvánosságot. Ez lenne az úgynevezett „házórzó kutya” vagy „őrkutya” szerep.^[39] Az alapjogi szempontú elhatárolás alapja az anyajog és a kapcsolódó szatellitjogok (sajtószabadság) tekintetében az – a szubjektív és objektív oldal figyelembételeivel – az, hogy az alapjog természetes jogosultját milyen mértékben segíti jogainak kifejtésében. Az anyajog közvetlenül érinti az alapjog jogosultját, a halmazban szereplő szatellitjogok pedig csupán közvetlenül, más instrumentumok összekapcsolódásának következményeként. Ezen instrumentumok a technológia és az életviszonyok változásával folyamatosan ellenőrzésre szorulnak. Jogsértés esetén a szatellitjogok egyfelől az anyajog szűrőjén keresztül vizsgálhatóak, továbbá a korlátozási mércék differenciált alkalmazhatóságának is ez adja az alapját.

4. A véleménynyilvánítás szabadságának történeti fejlődése

A magyar alkotmányos hagyományok alapján a véleménynyilvánítás szabadságának szűkebb értelmezési dimenziójára a szólásszabadságra fókuszál az Alaptörvény IX. cikke, amelyet az ókori római jogból ismert *ius murmurandi*^[40] által közvetített érték modern XXI. századi

megjelenésének is tekinthetünk. Lényeges tatalmi különbség azonban, hogy a nép negatív tetszésnyilvánítási jogára – a morgáshoz való jogra –, inkább olyan kollektív jogként tekinthetünk, amelynek ereje a tömegben rejtőzik. A modern véleményssabadság a jogállam által védett individuális jog (szubjektív alapjog),^[41] amely szólás- és sajtóssabadság, az informáltsághoz való jog, az információsszerzés szabadsága, a művészi alkotás szabadsága és az alkotások szabad terjesztéséhez való jog a tudomány szabadsága és tudományos ismeretek szabad terjesztése, valamint lelkiismereti és vallássabadság és a gyülekezési jog alkotmányos halmazának kiindulópontja.^[42] A Magyar Alaptörvény deklarálja, hogy „[m]indenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához, továbbá hogy Magyarország elismeri és védi a sajtó szabadságát és sokszínűségét, biztosítja a demokratikus közvélemény kialakulásához szükséges szabad tájékoztatás feltételeit.”^[43] A véleménynyilvánítás szabadságának kettős jellege abból fakad, hogy egyfelől az egyéni önkifejezés és vélemény jogát tartalmazza, másfelől politikai természetű szabadságjog, amely demokratikus választáshoz kapcsolódva, a demokratikus döntéshozatal alapköve, átkötődik az athéni Pnyx domb V. században kialakult osztrakiszmosz rendszeréhez.^[44]

4.1. A véleménynyilvánítás szabadsága, mint elsőgenerációs alapjog

A véleménynyilvánítás szabadsága, mint elsőgenerációs jog már az 1789-es Ember és Polgár Jogainak Nyilatkozatában megjelenik, amely egyik fő eredménye a harmadik rend lázadásának és győzelemének tekinthető az abszolutisztikus monarchiával szemben. Európában számos változás következik be, amely az abszolutizmus alkonyaként értékelhető. Európa élére Anglia és Franciaország kerül. Az Angliát és Skóciát egyesítő törvény az act of union 1707-ben – kissé asszimetrikusan^[45] – kimondta a két ország alkotmányos unióját, amely a korábbi perszonáluniónál szorosabb államformát jelentett. Franciaországban a XIV. Lajos halála után a kiskorú XV. Lajos helyett a régenstanács elnökeként Orléansi Fülöp irányítja az államot, aki a tanácsokban polgári származású személyek helyett márkikat, hercegeket alkalmazott – létrehozva ezzel a poliszinódus rendszerét –, amelyet a rendi ellenállás a Fronde egyik békés formájának tekint a történettudomány.^[46] A franciaországi válságok sorra érték egymást: 1723-ban XV. Lajos nagykorúvá nyilvánították, de továbbra is mások irányítják az országot. A válság elmélyülését XVI. Lajos és Marie Antoinette uralkodásának időszaka jelentette, amelynek során kimondásra került, hogy az „ancien régime” nem megreformálható, így az 1760-as években az abszolutizmus ellenfele Jean-Jacques Rousseau mér elkészítette azt a Társadalmi Szerződést, amelyre az Ember és Polgár Jogainak Nyilatkozat előzményeként tekinthetünk. 1789-es események végül megbuktatták a monarchiát, azonban az Európai uralkodók Pillnitzben támogatásukról biztosították a harmadik rend által elűzött XVI. Lajost. Ebben a légkörben születik meg a

véleménynyilvánítás szabadságának joga, amely kontextusában szoros összefüggésben áll Európa iparosodásával és pénzügyi rendszerének fejlődésével. Ekkor már alakultak azok a központi bankok, amelyek elszakadást jelentettek az „ancien régime” abszolutista uralkodótól. A svéd Riksbank 1668-ban alakult meg, a Bank of England 1694-ben és a Banque de France 1800-ban.[47] Az eseményekből jól érzékelhető, hogy az abszolutista rendszereket a pénz uralma feletti dominancia elvesztése töri meg. Az ipari fejlődéssel és a Bank of England megalapításával Angliában létrejön a világ első nemzeti pénzügyi rendszere. John Laws volt az, aki sikeresen meggyőzte Franciaországban XV. Lajos helyett uralkodó régenszt, hogy engedélyezze számára egy francia központi bank megalapítását, és így minden adót, bevételt csak a központi bank által kibocsátott részvényekkel lehessen kifizetni. *„Az ötlet mögött az volt a rejtett cél, hogy ily módon enyhítsék az eladósodott monarchiára nehezedő hatalmas nyomást. Ezek után a bank átvállalta az államadósságot és a befektetőket rábírták a kötvények cseréjére, vagyis pontosabban a Mississippi Társaság részvényeinek felvásárlására, amely Franciaország amerikai gyarmatait szeretete volna kiaknázni. Mindez elvezetett a legelső nagyszabású, spekulatív banki ügylethez. A Mississippi-részvények árának megugrása nagyban befolyásolta a milliomos szó kialakulását.”*[48] Jól érzékelhető tehát a másik kontextus is, amely az állam tartózkodását és háttérbe tolásának igényét teremti meg, amely csak a formálódó pénzügyi rendszerek mellett munkálkodó érdekkörök támogatásával jöhetett létre. Az első generációs alapjogok és szabadságjogok kiharcolása elsősorban ezeket az érdekeket szolgálta. Az „ancien régime” végérvényes és helyrehozhatatlan megreformálhatatlanságának kimondása mögötti oki tényezőként nem az emberi- és szabadságjogok létrejöttét látjuk, hanem a robbanásszerű ipari fejlődés és a pénzügyi rendszerek feletti uralmi tényezők alapvető megváltozását. Saint-Simon ezt úgy fogalmazza meg, hogy *„[...] az iparosok munkásságuk révén nagyobb vagyont gyűjtöttek, mint a nemesek és a népre is nagyobb befolyást gyakoroltak, úgyhogy a politikai erők gazdát cseréltek és képtelenné, lehetetlenné vált, hogy a közügyek irányítása továbbra is a papság és a nemesség kezében maradjon”*. [49] A besanconi Francois Marie Charles Fourier munkássága is jól reprezentálja a harmadik rend küzdelemét, valamint az emberi jogok és szabadságok iránti vágyat. [50] Maga Fourier úgy fogalmaz, hogy a forradalomhoz vezető *„tűzet szította a néptömegek egyre növekvő nyomora az élelmiszerhiány, a munkanélküliség, az uzsora és a felsőbbbség iránti bizalmatlanság”*. [51] Történelmi távlatokból érthető, hogy a háttérben dolgozó tökelogika generálja azokat az oksági tényezőket, melynek okozatai vezetnek végül a paralizált és bénult nemességhez, s ezzel az uralkodó kerül védhetetlen vád alá. Az egyenlőség hamis mítosza az 1789-es felvilágosodás kori „újbeszél” fogalmi kultúrájának elengedhetetlen eleme, amely a véleménynyilvánítás szabadságával teljesedik ki. A Saint-Coulotte-ok és az Egyenlők Összeesküvése – akiről Babeuf beszél [52] valójában ennek a rendszernek harcos megteremtői, amelyek okozataként a véleménynyilvánítás

szabadságát is köszönhetjük.

4.2. A véleménynyilvánítás nemzetközi és regionális szabályozási kerete

A II. világháború vérzivataros évei után a 1947-ben a háborút lezáró nemzetek közössége úgy határozott, hogy az emberi jogokat meg kell erősíteni. A XX. századi szabályozás nemzetközi emberjogi dokumentumai közül az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 19. cikke mondta ki először, hogy *„[m]inden személynek joga van a vélemény és a kifejezés szabadságához, amely magában foglalja azt a jogot, hogy véleménye miatt ne szenvedjen zaklatást és hogy határookra való tekintet nélkül kutathasson, átvihessen és terjeszthessen híreket és eszméket bármilyen kifejezési módon”*.^[53] Ebben a szövegkörnyezetben már jobban érzékelhető, hogy számos jogcsoportot fog össze alapjogi szempontból a 19. cikk, de korlátot még nem találunk. Az 1966-os Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának^[54] 19. cikke szerint *„[n]ézetei miatt senki sem zaklatható. Mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításra; ez a jog magában foglalja mindenfajta adat és gondolat határokra való tekintet nélküli – szóban, írásban, nyomtatásban, művészi formában vagy bármilyen más tetszése szerinti módon történő – keresésének, megismerésének és terjesztésének a szabadságát is”*. Ugyanakkor a PPJE rögzíti, hogy ezeknek a jogoknak gyakorlása különleges köteleességekkel és felelősséggel jár, így bizonyos korlátozásoknak vethetők alá, melyre szabályt csak törvényi rendelkezésekkel lehet megállapítani mások jogainak vagy jó hírnevének tiszteletben tartása, továbbá ha az állambiztonság vagy a közrend, a közegészség vagy a közérkölcse védelme érdekében szükségesek. Az 1966-os Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának^[55] II. rész 2. cikk (2) bekezdése kimondja, hogy *„az Egyezségokmányban részes államok kötelezik magukat arra, hogy biztosítják az Egyezségokmányban rögzített jogoknak fajra, színre, nemre, nyelvre, vallásra, politikai vagy bármely más véleményre, nemzeti vagy társadalmi származásra, vagyoni helyzetre, születésre, vagy minden egyéb helyzetre tekintet nélkül való gyakorlását”*.

Ha egy ilyen korlátozás a véleménynyilvánítás szabadságára esik, az természetesen a korlátozást jelent a sajtóra is, hiszen a XXI. században sajtó lett a szabad szólás instrumentuma, melynek egyik fő célja, hogy mindenki részt vehessen a közügyek megvitatásában és az azokról való döntésekben, hallathassa véleményét, és tájékozódhasson a közélet ügyeiben. Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 10. cikke^[56] deklarálja a véleménynyilvánítás szabadságához fűződő jogokat és kötelezettségeket, szabad utat enged a véleményalkotásnak, deklarálja az információk, eszmék megismerésének és közlésének szabadságát országhatárokon túl, mindezt úgy, hogy mindebbe hatósági szerv ne avatkozhat be – nyilvánvalóan megalapozott jogszerű indok nélkül. A szabad vélemény-

és sajtó állami cenzúra alá vetésének tilalma először itt kerül deklarálásra,^[57] 1993. évi XXXI. törvény 10. cikk 1. és 2. pontja. Számos regionális dokumentum deklarálja a gondolat- és szólás szabadságát,^[58] mint például az Emberi Jogok Amerikaközi Egyezménye 13. cikke. Ugyanakkor az Ember és Népek Jogainak Afrikai Kartája 9. cikke, a vélemény, a kifejezés és az információ szabadságát hangsúlyozza. Az Emberi Jogok Ázsiai Kartájának 23. cikke a vélemény, illetve a kifejezés szabadságát helyezi előtérbe. Az 1990-es Kairói Iszlám Emberi jogi Nyilatkozat 12. cikke elsősorban a vallás és a gondolatszabadságot emeli ki.^[59]

Kiemelten fontos regionális dokumentum az Európai Unió Alapjogi Chartájának 11. cikke, amely tömören és lényegre törően úgy fogalmaz, hogy *„az országhatárookra való tekintet nélkül mindenkit megillető véleménynyilvánítási szabadság magában foglalja a véleményalkotás szabadságát, valamint az információk és eszmék megismerésének és közlésének szabadságát anélkül, hogy ebbe hatósági szerv beavatkozhatna, amelynek tömegtájékoztatás szabadságát és sokszínűségét tiszteletben kell tartania”*.^[60]

4.3. Az igazság, az igazságosság és a szólás szabadságának összefüggései

A véleménynyilvánítás szabadságának létjogosultságát adó három alapvető elem, első és legkorábbi pontja az igazság keresése, amely az emberi jogi rendszereken belül egészen a felvilágosodásig nyúlik vissza, mely szerint a versengő elméletek közül az a követendő, a helyes, amely az igazság szerint meggyőző.^[61] Az anyagi és a más igazság tárgykörének részletesebb vizsgálata rendkívül összetett kérdés, ami a tanulmány tartalmi kereteit szétfeszítené, ezért csupán az általam lényegesnek tartott elemekre szeretnék utalni. Értelemszerű hogy ki, mit nevez igazságnak és abból milyen következtetésekre jut, szintén komplex kérdés. A korábban említett „újbeszél” kultúrájának elemzése tekintetében Roger Scruton úgy fogalmaz, hogy az igazság rendszerint a valóság felismerése, vagyis *„az élet nem a gondolatok birodalmában zajló tudatos folyamat, hanem a szervezet szükségleteiben gyökerező anyagi valóság”*.^[62] A kifejezés tehát egy olyan jogelméleti és jogfilozófiai kapu, melynek szerteágazó természete nagyban függ az egyén belső meggyőződésétől, állásfoglalásától és emberi lényegével való szembenézésétől. Václav Havel úgy fogalmaz, hogy *„számtalan okom van azt állítani, hogy az igazság megszabadítja az embert a félelemtől”*.^[63] Alapjogi szempontból a végső egyetemes igazságot úgy fogalmaznám meg, hogy az adott helyzetben a többség konszenzusán alapuló legigazságosabbnak vélt olyan elmélet, amely sok véleményből áll össze. Ennek okán a félelem nélkül kifejtett vélemény felfogható az egyén igazságérzetével, világnézetével kapcsolatos álláspontjának, amely a közösség számára értékes és az állam által védendő elem.

4.4. Az egyéni autonómia

Az autonómia Kant szerint „*az akarat minősége, s általa az akarat önmaga számára (függetlenül az akarás tárgyainak minőségétől) törvény*”.[64] A véleménynyilvánítás másik alapértéke az egyéni autonómia, amely az egyén tiszteletéből fakadóan, a hozzászóló véleményének adja meg a teret és lehetőséget, hogy az mások számára megismerhető legyen – függetlenül annak igazságtartalmától vagy hasznosságától. A kiinduló pont az, hogy mindenkit megillet az a jog, hogy gondolatait szabadon kifejtse, szabadon hirdethesse azokat az eszméket, tanokat, amelyekben hisz, továbbá mindenkit megillet az a jog, hogy szabadon azt hallgathassa, amiben és akiben hisz. Ez adja a politikai meggyőződés, a lelkiismeret és vallásszabadság, valamint a tudomány és a művészet működési szabadságának építőelemeit is.

4.5. A demokrácia szempontrendszere

A szólás szabadságának harmadik alapeleme a demokrácia szempontrendszere, amely úgy kapcsolódik az előző két elemhez, hogy azok nem értelmezhetők a demokratikus keretek nélkül. Az hogy a szabadon versengő elméletek megjelenhessenek elengedhetetlen a szabad szólás lehetősége, továbbá hogy ezen elméletek közül melyik tűnik igazságosnak, csak demokratikus keretek között ismerhetők meg. Az autoriter rendszerekben mindazon vélemények korlátozás alá esnek, amelyek az autokrata véleményhalmaztól távol esnek. Ez akár bürokratikus rendszerekben is megtörténhet – lásd a jogi partikularizmus eseteit. A szólás- és vélemény szabadság a demokratikus rendszerek esszenciája, mert a közügyekben és a választási rendszerekben a hangsúlytolódások véleménykülönbsége természetesek, mi több elengedhetetlenek. Hans Kelsen szerint „*maga törvényhozó tevékenység vagy terméke a jog igazságos vagy igazságtalan*”. [...] *E kétféle ítéletet azokhoz az ítéletekhez hasonlíthatjuk, amelyek azt állítják valamiről, hogy jó vagy rossz, szép vagy csúnya. Azt foglalják magukba, hogy egy tárgynak pozitív vagy negatív értéke van, pozitív vagy negatív módon „értékelhető”*.”^[65] Ezek a kérdések a többségi demokrácia és egy demokrata számára meghatározóan fontosak, mert elvileg a döntések csak ezen értékítéletek mentén születhetnek meg. Ennek eredményeként teremthető olyan állapot – s erre jócskán láthatunk példát -, hogy olyan rendszerstruktúra épül ki, amelynek terméke olyan jog lesz, amely az egyén számára biztosít elsőbbséget a társadalommal szemben. A demokratikus keretek között megjelenő és versengő ideák, eszmék lehetnek defektusosak – az egyéni élethelyzetek tömeges deformáltsága okán – melynek következtében a szólás- és véleménynyilvánítás szabadsága keretében a józan és előremutató véleményeket elnyomja.

„Ebben a helyzetben a demokráciák képtelen lesznek biztosítani a társadalmi stabilitást, és hitelüket veszítik”.^[66] Rysard Legutko szerint „a demokrácia mára olyan magas státusú lett, hogy a végtelenségig tágult a jelentése, most már a közösségi élet minden értékes elemére kiterjed. Elfogadottá vált, hogy a demokrácia lényegéhez soroljuk a jogállamot, a civil társadalmat, az egyéni szabadságjogokat, az erkölcsi rendet és még sok más jó dolgot”.^[67] A demokrácia nem más, mint a társadalmi többség akaratának erőszakosan teret követelő rendszer, a kisebbség hátrányára. Alexis de Tocqueville 1835-ben közreadott nagyszabású művében elemzi az amerikai demokráciát és megdöbbentő megállapításokat tesz a demokratikus intézményekre, a sajtószabadságra. Mivel Tocqueville a francia forradalom veszteseihez tartozik, érdemes ennek megfelelően kezelni a véleményét, ugyanakkor elvitathatatlan, hogy műve csontig hatoló igazságokat tartalmaz.

Az 1830-as évek Egyesült Államokbeli politikai és demokratikus viszonyai a kijegecesedett versengő elméleteket két fő irányba rendezi el és ezen irányok a létrehozzák a nép hatalmát inkább korlátozni kívánók, s elveiket az Unió alkotmányában rögzíteni kívánók csoportját, akik magukat a föderalistáknak hívták, de rendszerint kisebbségben voltak viszont maguk között tudhatták azokat a nagyhatalmú, gazdag és tekintélyes férfiút, kiket a függetlenségi háború adott a nemzetnek. A szabadság kizárólagos szerelmesei a republikánusok voltak, akik inkább többség döntését tekintették relevánsnak, így amikor a republikánus 1801-ben Thomas Jefferson elnök lett népszerűsége és tehetsége sokat lendített az addig hátrányban lévő republikánusok esélyein. *„Ettől fogva a republikánus vagy demokrata párt hódítást hódításra halmozott és az egész társadalmat hatalmába kerítette”* – írja Tocqueville.^[68] Ennek eredményeként a gazdagok titkos ellenállásba mentek át a demokráciával szemben, visszahúzódtak a magánéletbe és a demokratikus rendszerekben való részvételük a néphez affektált elereszkedésként volt definiálható. *„Mintegy külön társadalmat képeznek, amelynek megvannak a maga önálló ízlései, örömei”.^[69]*

4.6. A sajtó- és médiaszabadság

Maradva Tocqueville művében meghatározottaknál, ő maga úgy fogalmaz: *„Bevallom, korántsem érzem azt a teljes és heves szerelmet, a sajtószabadság iránt, amellyel a természettől fogva tökéletes dolgokat illetjük. Sokkal inkább az általa okozott jót figyelembe véve szeretem”.^[70] A sajtószabadságot, mint legfőbb demokratikus értéket Tocqueville úgy ragadja meg, hogy *„Amerikában, akárcsak Franciaországban, a sajtó rendkívüli hatalom, amelyben oly mértékben keveredik jó és rossz, hogy nélküle a szabadság nem élhetne, és vele a rend alig képes fenntartani magát. Meg kell mondani, hogy az Egyesült Államokban a sajtónak sokkal kevesebb hatalma van, mint nálunk.”^[71] Az előbbiek alapján kijelenthető,**

hogy „az írott sajtó megjelenésével, a cenzúrával szembeni védekezésként alakult ki a sajtószabadság követelménye, mint első generációs politikai szabadságjog [...],”^[72] amely magát a véleményt védi és korlátozására csak más, vagy mások alapjogainak védelme érdekében történhet. E jogok kiteljesedését az állam jogalkotással, intézmények létrehozásával, illetve az érintett intézmények védelmén keresztül biztosítja. Szólni kell a technológiai változások kérdéséről is, amely a sajtó- és médiaszabályozást alapjaiban változtathatja meg. Gondoljunk az írott sajtó visszaszorulására és az elektronikus illetve az információtechnológiai rendszerek előretörésére, amely a jogalkalmazás és a jogérvényesítésre is komoly terhet ró. Ennek kiemelt területe a gyermekvédelem, amely egyértelműen a médiaszabályozás egyik legfontosabb kérdése. Vitathatatlan, hogy médiaszabályozás egyik fő kérdése a kiskorúak, a gyermekek jogainak, személyiségének védelme az elektronikus média ártalmas hatásaitól. Mindez az smart televíziók és az okos telefonok korában – például a határon átnyúló médiatartalmakkal szemben – különös fénytörésbe helyezi a médiaszabályozás kérdését.

5. A véleménynyilvánítás szabadsága a XXI. században

A véleménynyilvánítás szabadsága a XXI. században az információtechnológia fejlődése és az internetes platformok mindenki számára elérhető módon való megjelenésének következtében kiszélesedett. Az információáramlás felgyorsult, a sokszínűség és a pluralizmus is maradéktalanul érvényesülhet, amely a gyakorlatban a demokratikus alapelvek és a szabad véleménynyilvánítás megvalósulását jelenti. A kommunikáció áthelyeződése az internetes platformokra, a közösségi felületek megjelenése számos további alapjogi problémát is felvet.

5.1. A joghatóság, a jogérvényesítés lehetőségei és a jogsértés helye

Az internetes felhasználó kommunikáció, algoritmusok által végzett adatmozgás. A felhasználó valamilyen előreprogramozott felületen adatbevitelt végez, amely valamilyen tárlóegységen eltárolódik és előre programozott feltételek megléte esetén megjelenítésre kerül mások számára. Az adatok a XXI. század második évtizedétől kezdődően a tömeges elérésnek köszönhetően több háttértároló által létrehozott felhőrendszerekben tárolódnak el, amely történések nincsenek országhatárokhoz kötve, ezért ebben a közegben végzett kommunikáció adatmozgás, akár egyszerre számos felületen a világ bármely pontján megjelenhetnek. Az így megjelenő adatok fizikailag nehezen fedhetők fel, mert a szolgáltatók

szerverei általában összességükben tárolják a felhőadatokat, tehát előfordulhat, hogy egy adatszegmens Alaszkában van, egy másik az USA területén, harmadik pedig Írországban. Ha egy ország polgára jogsértő tartalmat tölt fel az adott közösségi oldal felhőrendszerébe, akkor logikusan a jogsértés helye az az ország lesz, ahol a feltöltést végezték. A jogsértő tartalom helye viszont az az ország lesz, ahol a jogsértő adatot fizikailag tárolják – a fentebb említettek okán ez több állam is lehet eltérő jogrendszerrel. A jogsértés és az okozott kár bekövetkezésének helye pedig szinte az egész világon megjelenhet akár egy adott időpillanatban is. Ennek okán a nemzetközi kollíziós magánjog fogalmi köre is jócskán bővíülhet, hiszen ebben a tekintetben sem a kapcsolóelvek, sem pedig a károkozás pontos helye és mértéke nem határozható meg könnyedén. Előfordulhat az a helyzet is, hogy bizonyos jogellenes és káros tartalmak egyes államokban nem minősülnek sem jogsértőnek sem károsnak. Ezeknek a kérdéseknek a pontos elhatárolása, megállapítása – a határon átnyúló jelleg miatt – az egyes államok együttműködése vagy szuverenitásának megsértése nélkül nem lehetséges. Az ilyen kérdésekben a jogérvényesítés megközelítése csak szupranacionális módon lehetséges.

5.2. A buborékfilter-jelenség és a véleménynyilvánítás szabadsága

Az úgynevezett „Filter Bubble”[73] vagy buborékhatás, szűrőbuborék-jelenség valójában egy olyan programrendszer szinten történő elkülönítés, izoláció, amelyet az egy adott internetes oldal szerveroldali algoritmusai hoznak létre oly módon, hogy minden felhasználóról adatokat rögzítenek, majd ezeket az adatokat speciális módon szelektálják. Aszerint, hogy a felhasználó milyen oldalakat látogatott, s az oldalakon belül milyen tartalmakat és azokat mennyi ideig tekintette meg. Ebből az információból előre programozott módon következtetéseket von le a mesterséges intelligencia alapú technológia, majd egy személyre szabott profilt állít elő, melyet összekapcsol internetes személyiségünkkel – az IP címünkkel, illetve a MAC addresssel. Az így létrehozott személyiségprofil az algoritmusok egymás között felhasználják, bővítik, illetve az elavult, nem igazolható adatokat törlik. Ez lesz az online személyiségünkre épített előzmény-filter, amelynek alapján a keresőmotorok, egyéb reklámszoftverek, algoritmusai csak olyan információt kínálnak fel nekünk, amely e profil alapján releváns lesz. Minderre példa a Google keresőmotorjának titkos algoritmusrendszere, vagy a Facebook közösségi platform személyre szabott hírfolyamrendszere.

A buborékfilter az előzmény-filterekből összeálló jelenség, amely már olyan következményekkel jár, hogy bizonyos hírekről, adatokról nem kapunk semmilyen információt, mert a személyiségprofilunkban lévő előzmény-filterek elemzése alapján az algoritmusok úgy ítélik meg, hogy erre nekünk nincs szükségünk. Előfordulhat azonban az is,

hogy egy csoport, egy gazdaságilag érdekelt társaság vagy egy politikai közösség dönt úgy, hogy előzmény-filterek mellé speciális jogi filtereket is elhelyez. Az előzmény-filterekből összeálló buborékfilter nem csak elzárhatja a felhasználót egyes információktól személyiségére, személyes adataira, szokásaira, véleményére, politikai preferenciáira is releváns adatokat tartalmaz, de a véleménynyilvánítás hagyományos rendszerének átalakulását és átértékelésének szükségességét is felveti.

5.3. A Facebook „Legfelsőbb Bírósága”

A Facebook közösségi portálrendszer megelégette az általa gyűlöletbeszédnek vélt tartalmak elszaporodását saját internetes platformjain és úgy döntött a maga kezébe veszi az igazságszolgáltatás rendszerét. Közel másfél évig tartott, amíg a legnagyobb közösségi portálrendszer bejelentette, hogy egy kvázi bírói testületként működő testület dönti majd el, hogy mely felhasználó tartalmak, posztok felelnek meg a közösségi gyűlöletbeszéd feltételeinek, melyeket lehet engedélyezni, illetve törölni a közösségi oldalakról, így például az instagramról vagy a twiterről is. A hírek szerint a kinevezendő negyvenfős szervezetben egy magyar jogtudós Sajó András is helyet kapott számos újságíró, aktivista, politikus, sőt Nobel-békedíjas mellett.

A XXI. század alapjogi kihívásainak egyik érdekes példája – a cenzúra tekintetében – a szólásszabadság és a politikai véleménysszabadság korlátozása. A fejtörést az okozza, hogy egy technológiai tartalomszolgáltató és online közösségi platform határokon átnyúló rendszerfelügyelői milyen felhatalmazás mellett dönthetnek a véleménysszabadság és más akár szerzői jogok, szomszédos jogok felett. Úgy tűnik, hogy az egyes államok hallgatása mellett a testület eddig soha nem látott hatalmat kapott, mikor közel kétmilliárd ember véleménysszabadságáról úgy hozhat határozatot, hogy az ellen fellebbezés sincs és a döntés következményei pedig rendkívül súlyosak, – a tartalom, sőt az egész felhasználói oldal törlése lesz. Az eredeti elképzelések szerint fordulhat egy felhasználó is panasszal az új „Facebook Felsőbíróshoz” bármilyen kérdésben, aki ha határozatot hoz, a Facebook hét napon belül törli a tartalmat, de az amerikai technológiai társaság is fordulhat a „Facebook Bíróshoz” saját belső cenzorgárdája vagy algoritmusai által kiszűrt aggályos tartalmakkal.

Az Euronews arról ír, hogy *„a negyven szakértő nem csak a gyűlöletbeszédtől, vagy propagandától tisztíthatja meg a közösségi médiát, de a remények szerint megakadályozhatja, hogy az oroszok beavatkozzanak az amerikai elnökválasztásba, vagy a brexit-pártiak álhírekkel árásszák el a britek üzenőfalait, ahogy azt tették korábban”*.^[74] Ha ez a kérdés marad, akkor egy technikai platformot működtető gazdasági társaság

bíróságként működő cenzúrabizottsága számos jogi sarokkövet helyezhet el és ezzel precedenst alkothat az emberi jogok terén valamint a nemzetközi jogban is. Mindez annak ellenére történik, hogy a magyar bíróságok számos határozatot hoztak elektronikus platformokon megjelenő tartalmak tekintetében is. A Kúria kimondta egy adott tényállásban, hogy a Facebook profil fenntartója is felelősséggel tartozik a profiloldalán megjelenő jogsértő tartalmú közlésekért, melynek értelmében kötelezte az alperest a kifogásolt tartalmak Facebook profiljáról való eltávolítására, eltiltotta a további jogsértéstől és kötelezte, hogy fizessen meg a felperesnek 350 000 forintot és az ahhoz tartozó késedelmi kamatot.[75] Egy választási ügyben a Kúria azt a határozatot hozta, hogy *„ha a Facebook oldalon közzétett szlogen nem értelmezhető egyértelműen, nem nyilvánvaló a választópolgárok számára a tartalma, illetve az üzenete, akkor a rendelkezésre álló egyéb tényekre is figyelemmel megállapítható a választási alapelvek megsértése”*. [76]

Ambrusné Salap Szilvia – saját ügyében személyesen eljárva – az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvény (a továbbiakban: Abtv.) 27. §-a alapján alkotmányjogi panaszt terjesztett elő a Kúria Bfv.I.704/2015/9. számú végzése ellen, melynek megsemmisítéséről szóló 3263/2018. (VII. 20.) AB határozat kimondja, hogy a 2011. szeptember 21-én a Facebook közösségi portálon a saját fiókjához tartozó üzenőfalán „a mezőcsáti klán” címmel olyan bejegyzést írt, mely Mezőcsát Önkormányzatának jegyzőjét (sértett) bírálta. A bejegyzést a következő mondatokkal zárta: „rasszizmus, diszkrimináció van, és nekünk lakosoknak ehhez még jó pofát is kell vágni. Kérem, hogy sújtsanak le már erre a rasszista képviselő testületre és jegyzőnőre”. [77] A sértett bírósághoz fordult és a Tiszaújvárosi Járásbíróság 2013. november 13-án kelt 8.B.226/2012/22. számú ítéletével az indítványozót a 2. tényállási pont alapján becsületsértés vétsége [a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (a továbbiakban: régi Btk.) 180. § (1) bekezdés a) pont], valamint az ítélet 1. és 3. tényállási pontjai alapján folytatólagosan elkövetett rágalmazás vétsége [rég Btk. 179. § (1) bekezdés, (2) bekezdés b) pont] miatt halmazati büntetésül 200 000 Ft pénzbüntetésre ítélte.

Az elsőfokú bíróság ítéletét a Miskolci Törvényszék, mint másodfokú bíróság 2014. szeptember 16-án jogerőre emelkedett 2.Bf.323/2014/7. számú végzésével helybenhagyta.

Végül a Kúria 2015. november 3-án kelt Bfv.I.704/2015/9. számú végzésével az elsőfokú bíróság ítéletét és a másodfokú bíróság végzését hatályában fenntartotta. Az Alkotmánybíróság szerint a 36/1994. (VI. 24.) AB határozat nemcsak általánosságban mondta ki a közhatalmat gyakorló személyeknek és a közszereplő politikusoknak az őket érő bírálattal szembeni fokozott tűrés kötelezettségét, hanem az értékítéletek büntethetősége kapcsán rendelkező részben rögzítette, hogy *„[a] hatóság vagy hivatalos személy, valamint a*

közzsereplő politikus becsületének csorbítására alkalmas – e minőségére tekintettel tett – értékítéletet kifejező véleménynyilvánítás alkotmányosan nem büntethető”. Ugyanez a határozat a tényállítások körében pedig arról rendelkezett, hogy a kifejezés használata ez esetben „csak akkor büntethető, ha a becsület csorbítására alkalmas tényt állító, híresztelő, illetve ilyen tényre közvetlenül utaló személy tudta, hogy a közlése lényegét tekintve valótlan vagy azért nem tudott annak valótlanságáról, mert a hivatása vagy foglalkozása alapján reá irányadó szabályok szerint – az adott állítás tárgyára, a közlés eszközére és címzettjeire tekintettel – elvárható figyelmet vagy körültekintést elmulasztotta”. [78]

Ezen felül a 7/2014. (III. 7.) AB határozat kimondja, hogy „a közügyekkel összefüggésben megfogalmazott, közhatalmat gyakorló személyre vagy közzsereplő politikusra vonatkozó, értékítéletet kifejező véleménynyilvánítás főszabály szerint polgári jogi felelősségre vonásnak sem lehet alapja”, ugyanakkor az Alkotmánybíróság rámutat arra, hogy a szólásszabadság e körben sem korlátlan, mivel egyrészt a „közhatalmat gyakorló személyeket és a közzsereplő politikusokat is megilleti a személyiségvédelem, ha az értékítélet a személyüket nem a közügyek vitatása körében, nem közéleti tevékenységükkel, hanem magán- vagy családi életükkel kapcsolatban érinti”. Másrészt meg kell hajolnia a szólásszabadságnak az emberi méltóság előtt akkor is, amikor a megfogalmazott vélemény nem pusztán nevesített személyiségi jogokat sért, hanem – az érintett személy ember mivoltának semmibevételével – az emberi méltóság korlátozhatatlan aspektusába ütközik. [79] A Facebookon megjelenő vélemény tekintetében az Alkotmánybíróság rendkívül fontos megjegyzést tett az indokolás [41] pontjában mikor kimondta, hogy a szólásszabadságnak ez a korlátja nem önmagában a véleménynyilvánítás becsmérő vagy gyalázkodó jellegének szab határt, hanem az emberi méltóságnak az emberi mivolt lényegét meghatározó és óvó magját védelmezi. Az emberi méltóságnak ezt a korlátozhatatlan tartományát nem a méltóságból fakadó egyes részjogok (pl. becsület, jóhírnév) minősített, intenzív becsmérése sérti, hanem az, ha a véleménynyilvánítás eleve ennek a sajátosan védett szférának a megsértésére irányul. Ilyen jogsértés lehet egyrészt az, ha a megszólaló tagadja, kétségbe vonja az érintett(ek) emberi mivoltát, emberként kezelésének követelményét, másrészt az, ha az emberi természet legbelsőbb köreibe hatol, öncélúan támadva a személyiség és az identitás lényegét alkotó vonásokat. A „becsületérvzés” szubjektív kategóriájával szemben ez a jogsértés olyan objektív alapot teremt, amelyre a bíróságok a becsületsértés büntetőjogi értékelésekor is hivatkozhatnak. Az adott ügyben az Alkotmánybíróság rámutat arra, hogy a támadott ítélet indokolásából nem tűnnek ki azok az indokok, amelyek alapján a szóban forgó tényállítás „kizárólag a terhelt és a sértett viszonylatában, nem pedig Mezőcsát közléte szempontjából bír jelentőséggel”, amiért a valóság bizonyíthatóságának alapjául szolgáló közérdek nem áll fenn. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint a közügyek alakítóinak személyiségét,

hitelességét érintő megnyilvánulások általában a közügyek vitájának védett körébe tartoznak,[80] ugyanakkor a bírói döntés nem ad számot arról, hogy a közmeghallgatáson a helyi közhatalom-gyakorlás szempontjából kiemelkedően fontos szereplőre, a jegyzőre vonatkozó tényállítás milyen szempontok mérlegelésével került ki a közügyek vitájának köréből és ennek okán a véleménynyilvánítás büntetőjogi korlátozása milyen szempontok alapján került elfogadásra. Ezek alapján a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozása nem a Kúria felülvizsgálati végzésében nem áll összhangban, az ügyben szükséges bírói mérlegelés alkotmányossági szempontrendszerével, így a bírói döntés alaptörvény-ellenes.

A természetes személyek védelme a személyes adatok kezelése vonatkozásában – az Európai Unió Bírósága C-210/16. sz., Unabhängiges Landeszentrum für Datenschutz Schleswig-Holstein és társa kontra Facebook Ireland Ltd ügyben 2018. június 5-én hozott ítéletében meghatározta, hogy a rajongói oldalak olyan felhasználói fiókok, amelyeket magánszemélyek vagy vállalkozások hozhatnak létre a Facebookon – a Facebook által kifejlesztett felületet felhasználva –, hogy bemutassa magát e közösségi oldal felhasználóinak és a rajongói oldal látogatóinak, valamint bármilyen tartalmat megoszson a média- és véleménypiacon. A jogkérdés abban merült fel, hogy a Facebook a felhasználói azonosítót – amely összefüggésbe hozható a Facebookon regisztrált felhasználó bejelentkezési adataival –, a rajongói oldalak megnyitásának pillanatában gyűjtik be és kezelik a 95/46/EK irányelve értelmében.[81] E tekintetben az előzetes döntéshozatalra utaló határozatból kitűnik, hogy – legalábbis az alapeljárás tekintetében releváns időszak alatt – a Wirtschaftsakademie és a Facebook Ireland Ltd. sem adott tájékoztatást a mentési műveletről és a cookie-k működéséről vagy az adatok későbbi kezeléséről. A Bundesverwaltungsgericht (szövetségi közigazgatási bíróság) úgy határozott, hogy az eljárást felfüggeszti, és előzetes döntéshozatal céljából a következő kérdéseket terjesztette az Európai Unió Bírósága elé:

„1) Úgy kell-e értelmezni a [95/46] irányelv 2. cikkének d) pontját, hogy az kimerítően szabályozza az adatvédelemmel kapcsolatos jogsértésekért való felelősséget, vagy [az ezen] irányelv 24. cikke szerinti »megfelelő intézkedések« és [...] 28. cikke (3) bekezdésének második francia bekezdése szerinti »tényleges beavatkozási jogosultságok« keretében többszintű adatszolgáltatói jogviszonyokban lehetőség van valamely, a[z említett] irányelv 2. cikkének d) pontja szerinti adatkezelőnek nem minősülő szerv felelősségének megállapítására az információ-kínálatát terjesztő szolgáltató megválasztása miatt?

2) Az következik-e a contrario a tagállamoknak a [95/46] irányelv 17. cikkének (2) bekezdése szerinti azon kötelezettségéből, hogy a megbízás alapján történő adatkezelés körében

rendelkezniük kell arról, hogy az adatkezelő »köteles olyan adatfeldolgozót választani, aki az adatkezelésre vonatkozó technikai biztonsági intézkedések és szervezési intézkedések tekintetében megfelelő garanciákat nyújt«, hogy ezen irányelv 2. cikkének e) pontja szerinti, megbízás alapján történő adatkezeléssel nem párosuló egyéb használati jogviszonyok esetében nem áll fenn, és a nemzeti jog alapján sem írható elő a gondos kiválasztásra vonatkozó kötelezettség?

3) Azokban az esetekben, amelyekben az Európai Unión kívül székhellyel rendelkező anyavállalat különböző tagállamokban jogilag önálló szervezeteket (leányvállalatokat) tart fenn, a [95/46] irányelv 4. cikke és 28. cikkének (6) bekezdése alapján akkor is lehetősége van-e valamely tagállam (a jelen ügyben: Németország) felügyelő hatóságának a [95/46] irányelv 28. cikkének (3) bekezdése értelmében ráruházott jogosultságok gyakorlására az említett tagállam saját területén lévő szervezettel szemben, ha e szervezet kizárólag a hirdetések értékesítésének előmozdításáért és az e tagállam lakosságát célzó egyéb marketingintézkedésekért felel, míg a vállalatcsoporton belüli feladatmegosztás alapján a valamely más tagállamban (a jelen ügyben: Írországban) lévő önálló szervezet (leányvállalat) felel kizárólagosan az Unió teljes területén, tehát a másik tagállamban (a jelen ügyben: Németországban) is a személyes adatok gyűjtéséért és kezeléséért, ha az adatkezelésre vonatkozó döntést ténylegesen az anyavállalat hozza meg?

4) Úgy kell-e értelmezni a [95/46] irányelv 4. cikkének (1) bekezdését és 28. cikkének (3) bekezdését, hogy azokban az esetekben, amelyekben az adatkezelő egy szervezettel rendelkezik valamely tagállam (a jelen ügyben: Írország) területén, és egy további, jogilag önálló szervezet működik valamely más tagállam (a jelen ügyben: Németország) területén, mely utóbbi többek között a hirdetési felületek értékesítéséért felel, és tevékenysége ezen állam lakosságát célozza, e másik tagállam (a jelen ügyben: Németország) felügyelő hatósága a vállalatcsoporton belüli feladat- és felelősségmegosztás alapján az adatkezelésért nem felelős további (a jelen ügyben: németországi) szervezettel szemben is hozhat az adatvédelmi jog végrehajtására irányuló intézkedéseket és határozatokat, vagy az intézkedéseket és határozatokat ebben az esetben csak azon tagállam (a jelen ügyben: Írország) felügyelő hatósága hozhatja meg, amelynek a területén a vállalatcsoporton belüli adatkezelő székhelye van?

5) Úgy kell-e értelmezni a [95/46] irányelv 4. cikke (1) bekezdésének a) pontját, valamint 28. cikkének (3) és (6) bekezdését, hogy azokban az esetekben, amelyekben valamely tagállam (a jelen ügyben: Németország) felügyelő hatósága eljár az e tagállam területén működő személlyel vagy szervvel szemben [ezen] irányelv 28. cikkének (3) bekezdése alapján az

adatkezelési műveletbe bevont harmadik személy (a jelen ügyben: a Facebook) gondatlan kiválasztása miatt, mert e harmadik személy adatvédelmi jogot sért, az eljáró (a jelen ügyben: németországi) felügyelő hatóság kötve van az adatkezelő harmadik személy szervezetének helye szerinti másik tagállam (a jelen ügyben: Írország) felügyelő hatóságának adatvédelmi jogi értékeléséhez olyan értelemben, hogy nem alakíthat ki ettől eltérő jogi értékelést, vagy az eljáró (a jelen ügyben: németországi) felügyelő hatóság saját eljárásának előzetes kérdéseként önállóan megvizsgálhatja a valamely más tagállamban (a jelen ügyben: Írországbán) letelepedett harmadik személy által végzett adatkezelés jogszerűségét?

6) Amennyiben az eljáró (a jelen ügyben: németországi) felügyelő hatóság önálló ellenőrzést végezhet: úgy kell-e értelmezni a [95/46] irányelv 28. cikke (6) bekezdésének második mondatát, hogy e felügyelő hatóság csak és kizárólag akkor gyakorolhatja [az ezen] irányelv 28. cikkének (3) bekezdése értelmében ráruházott tényleges beavatkozási jogosultságokat az illetékességi területén letelepedett személlyel vagy szervvel szemben a más tagállamban letelepedett harmadik személy adatvédelemmel kapcsolatos jogsértéseiért való közös felelősség miatt, ha előtte felkérte e másik tagállam (a jelen ügyben: Írország) felügyelő hatóságát hatáskörének gyakorlására?”[82]

Az Európai Unió Bírósága az első és második kérdés vonatkozásában kimondta, hogy a Facebook platform üzemeltetője és a rajongói oldal létrehozója vonatkozásban a 95/46 irányelv 2. cikkének d) pontját úgy kell értelmezni, hogy az „adatkezelő” e rendelkezés értelmében vett fogalma kiterjed a valamely közösségi hálózaton fenntartott rajongói oldal adminisztrátorára is.

A harmadik és negyedik kérdésből kitűnően a 95/46 irányelv 4. és 28. cikkét úgy kell értelmezni, hogy amennyiben valamely, az Unión kívül letelepedett vállalkozás különböző tagállamokban több telephellyel rendelkezik, valamely tagállam felügyelő hatósága még akkor is gyakorolhatja az ezen irányelv 28. cikkének (3) bekezdése értelmében ráruházott jogosultságokat az e tagállam területén található telephellyel szemben, ha a vállalatcsoporton belüli feladatmegosztás alapján

- egyfelől e telephely az említett tagállam területén kizárólag a hirdetési felületek értékesítéséért és más marketingtevékenységekért felel,
- másfelől a személyes adatok gyűjtésének és kezelésének kizárólagos felelőssége az Unió egész területén egy másik tagállamban letelepedett szervezetre hárul.

Az ötödik és a hatodik kérdésre azt a választ kell adni, hogy a 95/46 irányelv 4. cikke (1) bekezdésének a) pontját, valamint 28. cikkének (3) és (6) bekezdését úgy kell értelmezni,

hogy amennyiben valamely tagállam felügyelő hatósága a személyes adatok védelmére vonatkozó szabályoknak az ezen adatok kezeléséért felelős és egy másik tagállamban székhellyel rendelkező harmadik személy általi megsértése miatt az e tagállam területén található telephellyel szemben kívánja gyakorolni az ezen irányelv 28. cikkének (3) bekezdésében szereplő beavatkozási jogköreit, e felügyelő hatóság hatásköre kiterjed arra, hogy az utóbbi tagállam felügyelő hatóságától függetlenül értékelje az ilyen adatkezelés jogszerűségét, és a területén található telephellyel szemben anélkül gyakorolhatja beavatkozási jogköreit, hogy e másik tagállam felügyelő hatóságát előzetesen beavatkozásra hívná fel.

Az Európai Unió Bírósága a C-498/16. sz., Maximilian Schrems kontra Facebook Ireland Limited ügyben, melynek jogkérdésében az Oberster Gerichtshofhoz (legfelsőbb bíróság, Ausztria) fordult, amely előzetes döntéshozatal céljából a következő kérdéseket terjesztette az Európai Unió Bírósága elé:

„1) Úgy kell-e értelmezni a 44/2001/EK rendelet 15. cikkét, hogy az e rendelkezés értelmében vett »fogyasztó« elveszti e minőségét, ha egy magán Facebook-fiók hosszabb idejű használatát követően az igényei érvényesítésével összefüggésben könyveket publikál, részben fizetett előadásokat is tart, honlapokat működtet, adományokat gyűjt az igények érvényesítéséhez, és számos fogyasztó rá engedményezi az igényeit azon ígéret ellenében, hogy a per esetleges eredményét a perköltségek levonása után e fogyasztók részére juttatja?

2) Úgy kell-e értelmezni a 44/2001/EK rendelet 16. cikkét, hogy a fogyasztó valamely tagállamban a fogyasztói szerződésből eredő saját igényeivel egyidejűleg

1. *a) az azonos tagállamban,*
2. *b) más tagállamban, vagy*
3. *c) harmadik országban*

lakóhellyel rendelkező más fogyasztók azonos tárgyú igényeit is érvényesítheti a forum actoris előtt, ha ezen igényeket ugyanazon alperessel kötött fogyasztói szerződések alapján ugyanazon jogi összefüggésben engedményezték rá, és ha az engedményezés nem esik a felperes kereskedelmi vagy szakmai tevékenységébe, hanem az igények együttes érvényesítését szolgálja?“. [83] Ebben az ügyben az első kérdésre a bíróság azt a választ adta, hogy a 44/2001 rendelet 15. cikkét úgy kell értelmezni, hogy egy magán Facebook-fiók felhasználó nem veszíti el az e cikk értelmében vett „fogyasztói” minőségét, ha könyveket publikál, előadásokat tart, honlapokat üzemeltet, adományokat gyűjt és több fogyasztó igényeit is magára engedményezteti a célból, hogy azokat bíróság előtt érvényesítse.

A második kérdés tekintetében a Bíróság szerint a 44/2001 rendelet 16. cikkének (1) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy az nem alkalmazható a fogyasztó olyan keresetére, amely arra irányul, hogy a lakóhelye szerinti bíróság előtt ne csak saját igényeit, hanem az ugyanebben a tagállamban, más tagállamokban, vagy harmadik államokban lakóhellyel rendelkező fogyasztók által engedményezett igényeket is érvényesítsen. A fentebb taglalt kérdéseket további érdekes fénytörésbe helyezi Zódi Zsolt és Lőrincz Viktor kvantitatív kutatása,[84] amely az alkotmányírósági határozatok rendesbíróságok általi alkalmazását tekinti át.

5.4. Az anonimitás és a nyomon követhetőség kérdésköre

A véleménynyilvánítás szabadságának korlátait könnyedén átlépheti az a felhasználó, aki a klienseszköze (mobiltelefon, laptop, személyi számítógép) használata közben saját identitásának elrejtésével – személytelenségbe burkolózva -, a felelősségtől és a gátlásoktól való megszabadulás felerősíthet jogellenes magatartásokat. A közösségi fórumokon, chatszobákban, kommentfalakon tapasztalható a szociális és jogi kontroll csökkenése, a gyűlöletbeszéd vagy más jogsértések megjelenése. A moderálás, a whitelist, a blacklist, illetve a bannolás és a cenzúra megoldás lehet. A legnagyobb kérdés, hogy ki és milyen jogcímen teheti meg egy adott tartalom vagy felhasználó kitiltását, véleményének törlését, feltöltött személyes tartalmainak megsemmisítését.

5.5. Az online információk hitelessége, ellenőrizhetősége, a rémhírek

Az elektronikus médiában terjedő hoaxok,[85] számos negatív, illetve jogsértő eredményt keletkeztethetnek. A rémhírterjesztés megvalósíthat bűncselekményt,[86] ahogy az AB határozat fogalmaz, *„az Alaptörvény 54. cikk (1) bekezdése értelmében a különleges jogrendben az alapvető jogok gyakorlása – néhány kivétellel – felfüggeszthető, vagy az I. cikk (3) bekezdése szerinti mértéken túl korlátozható”*. [87] A büntetőtörvény ugyan megköveteli a közveszély színhelyén történő elkövetés és a nagy nyilvánosságot, de mindkét tényállási elem megvalósulhat az internetes online felületen is. Már joggyakorlat is kialakult a COVID-19 vírus okozta járvány veszélyeit kisebbitő jogellenes, rémhírterjesztő magatartások[88] kiszűrésére és visszaszorítására, amelyek valótlan vagy valós tényt elferdítve állítanak vagy híresztelnek valamit, alkalmasak az emberek nagyobb csoportjában zavar vagy nyugtalanság keltésére.[89]

6. A vallás, a lelkiismeret és a gondolatszabadsága

Az Alaptörvény VII. cikke, az Emberi Jogok Európai Egyezményének 9. cikke, a Polgári és Politikai jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 18. cikke valamint az Európai Unió Alapjogi Chartájának 10 cikke rendelkezik a gondolat-, a lelkiismeret- és a vallásszabadságáról. A gondolat, a lelkiismeret és a vallás olyan alapjogi kérdések, amelyeket külön-külön és együttesen is kell vizsgálni, amelyek – annak ellenére, hogy elválaszthatatlanok a szólás szabadságától – nem részei a „kommunikációs jogoknak”.^[90] A véleménynyilvánítás szabadságjoga a nagyobb halmaz, amelyben számos szatellitjog található – így a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabad megvallásának kinyilvánításának joga is – e halmazon bennfoglaltatik, amely pedig az emberi méltóságtól elválaszthatatlan. A 64/1991 (XII. 17.) AB határozat, illetve a 4/1993. (II. 12.) AB határozat. Indokolás, I/1. a) pont. kifejtette, hogy a vallásszabadság az ember legmélyebb belső integritásához kapcsolódik. A gondolati, a lelkiismereti és vallásszabadság jogának belső oldala a magánszférához kapcsolódik, míg a külső oldalát a szólás szabadságának védelmi körében óvja a közösség.^[91] A gondolatszabadságnak „*valós alapjogi jellege talány*”^[92] – írja Koltay András, ami abban is tetten érhető, hogy a 30/1992 (V. 26.) AB határozat III./2.1. pontja nem említi a szólásszabadság anyajogából eredő jogok között, ugyanakkor a gondolati objektiváció egy kifejtett vélemény, egy művészeti alkotás, egy tudományos disszertáció vagy egy jogi állásfoglalás, amelynek alapján – az Alkotmánybíróság véleménye alapján – ez a jogegyüttes teszi lehetővé az egyén megalapozott részvételét a társadalmi és politikai folyamatokban. Az Alkotmánybíróság történelmi tapasztalati ténynek látja, hogy mindannyiszor, amikor a véleménynyilvánítás szabadságát korlátozták, sérelmet szenvedett a társadalmi igazságosság, az emberi kreativitás, csökkent az emberben rejlő képességek kibontakozásának lehetősége. A káros következmények nem csupán az individuum, hanem a társadalom életében is megmutatkoztak és az emberiség fejlődésének sok szenvedéssel járó zsákutcájához vezettek. Az eszmék, nézetek szabad kifejtése, a mégoly népszerűtlen vagy sajátos elképzelések szabad megnyilvánulása a fejlődni képes és valóban eleven társadalom létezésének alapfeltétele.^[93]

Zlinszky János az Alkotmánybíróságra, mint „*authentica interpretatio*”-ként, tekint és a vallásszabadság tekintetében három fő kérdést említ.^[94] Az egyik fontos kitétel, hogy az Alkotmánybíróság kimondta, hogy az állam vallási ügyekben való semlegessége nem jelent vallásnélküliséget vagy vallásellenességet. A második kérdéskör, hogy vallás terén nem alapjogellenes a vallási szempontú megkülönböztetés. A harmadik kérdéskör, hogy ahogy 46/1994. (X. 21.) AB határozata kimondta „*nem lehet kötelezni valakit arra, hogy hivatalos*

szerv előtt nyilatkozzék a meggyőződéséről".[95]Alapjogi szempontból és a vallásos hitélet megélése tekintetében fontos eltérés az a tény, hogy a korábbi Alkotmány törvény[96] az állam és az egyházak elválasztását mondta ki, ami egy éles szekularizációt jelent. A jelenlegi Alaptörvény VII. cikke úgy fogalmaz, hogy az állam és a vallási közösségek különváltan működnek. A vallási közösségek önállóak, vagyis teljes önkormányzati autonómiával rendelkeznek.[97] Ez az alaptörvényben biztosított autonómia a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvény 8. § (1) bekezdése alatti normában teljesedik ki, amely kimondja, hogy *„az állam a vallási közösségek irányítására, felügyeletére szervet nem működtethet, és nem hozhat létre*". Az Alaptörvény tehát mentesíti a vallási közösségeket az állami irányítás, felügyelet és bármiféle kényszer alól, alapjogi szempontból nem tesz különbséget a vallási közösségek között csak együttműködési szempontból.[98]

6.1. A vallási jelképek és a véleménynyilvánítás szabadsága

Számos nagy egyezmény például az Emberi Jogok Európai Egyezményének 9. cikke védi a vallásszabadságot, illetve a 10 cikk pedig a véleménynyilvánítás szabadságát,[99] melyet a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bírósága, mint közös európai minimumkövetelményt állítja a csatlakozott Európai államok elé, azzal a kitételrel, hogy nem kívánja az állami mozgásteret és mérlegelési jogkört szűkíteni. Jelentős ügynek számított, amikor 1973-ban egy zsidó vallású ügyvéd azért emelt kifogást, mert a tárgyalóteremben egy feszület előtt kellett eljárási cselekményeket végeznie. A német Alkotmánybíróság határozatában kimondta, hogy a feszület kihelyezése önmagában nem alkotmányellenes, de az érintett fél vallási alapjogai sérülnek akkor, amikor a vallási jelképek *„tolakodó jellegűen”* azt a hatást váltja ki, mintha perbeli résztvevők a feszület hatálya alatt végeznék eljárási cselekményeiket, ezért a tárgyalótermekből a feszület eltávolításáról döntött.[100] A német Alkotmánybíróságnak nem ez az egy rendkívül vitatható döntése volt. Ebben a kérdésben Cservák és Arató szerzőpáros további szempontokat vet fel, mikor idézve Pokol Bélát úgy fogalmaz, hogy *„a német jogirodalomban, ezt követően a joggyakorlatban alakult ki az alapjogok „Drittwirkungja” vagyis egyéni jogviszonyokra való továbbhatása, átgyűrűzése*".[101]

Az 1995-ben Kruzifix Beschluss döntésében[102] kimondta, hogy a bajor állami népiskolák tantermeinek falán – amelyek egyben egyházi iskolák is voltak – egy 1983-ban hozott jogszabály a tartományi alkotmánnyal összhangban feszületet kell kihelyezni. Egyes szülők negatív vallásszabadságuk megsértése okán bírósághoz fordultak, miszerint a kihelyezett feszületek sértik ateista érzékenységüket, melyet a bíróság elutasított és a felhozott jogkérdést – a feszület látványát – *„jelentéktelen kellemetlenségnek”* nevezte. A szövetségi

Alkotmánybíróság azonban a Grundgesetz 4. cikkének (1) bekezdésére hivatkozva megállapította, hogy mivel az egyén szabadon választja meg hitét, szabadon tarthat távolságot vallásoktól és az állam köteles semleges maradni vallási kérdésekben a kihelyezett feszületek a tankötelezettség okán nem tudják alapjogaikat gyakorolni. Még a magániskolák kérdése sem oldja fel a feszültséget, mivel oda rendkívül nehéz bekerülni és igen magas költségűek, így azok, akik egyéb okok miatt kénytelen a közoktatásban részt venni, vallásszabadságuk sérelmét kell hogy megéljék. A három különvélemény szerint a tantermi feszületek a gyermekekre semmilyen kötelezettséget nem rónak, továbbá a bíróság nem dönt helyesen, amikor a negatív vallásszabadságot más vallási jelképek és meggyőződések elébe helyezni, hiszen senkinek nincs annyi alanyi joga, hogy valamely számára kellemetlennek gondolt jelenséggel ne kelljen szembesülnie, vagy azt eltűnnie.[103]

Az Egyesült Államok vallási jelképek tekintetében hozott alkotmányos döntései számos ellentmondást tartalmaznak. Legfontosabb kitétel, hogy vizsgálatunk tárgy a közterületen elhelyezett vallási jelképekről szól, melynek értelmében a Lynch vs, Donelly ügyben[104] meghatározásra került, hogy az amerikai Alkotmány nem írja elő az állam és az egyház teljes szétválasztását. Az USA mindig is rendkívül nyitott volt mindenféle vallás irányába és jellemző volt az elutasítás a vallásellenesség irányában. Az ügyben felmerült kérdés a karácsony időszakban állami finanszírozás mellett felállítandó jászol jogellenességével kapcsolatban a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság kimondta, hogy a város tulajdonában lévő 200 dollár értékű jászol fenntartása nem járt fenntartási költségekkel. A politikai nézeteltérések önmagukban nem nyújtanak elegendő alapot az egyébként megengedett cselekménynek érvénytelenítésére. A másik ügy a Counthy of Allegheny vs ACLU[105] (1989) a peres fél azt kifogásolta az Amerikai Alkotmány Első kiegészítése alapján, hogy egy 45 láb magas karácsonyfa mellett található jászol csúcsán Gloria in Excelsis Deo keresztény felirattal és egy 18 láb magas hanukai Menóra alatt a polgármester nevét tartalmazó táblát helyeztek el. A bíróság végül megállapította, hogy a kereszténység és a judaizmus megengedhetetlen állami támogatása történt. Végül az Alkotmánybíróságot ellátó Legfelsőbb Bíróság úgy döntött, hogy a keresztény jászol felállítása megengedhetetlen, viszont a menóra maradhat. Ennek a felemás döntésnek okaként az egyik bíró azzal érvelt, hogy *„a menóra felállítása a zsidó vallási naptár eltorzítását jelenti, amelyben a hanuka egy kisebb jelentőségű ünnep, azaz a hanukának a karácsonnyal szemben nincsen szekuláris dimenziója, így a menóra felállítása a zsidó vallással szembeni kivételes bánásmódot jelentette”*. [106]

Ezekben az amerikai döntések vizsgálatakor Koltay András szerint nem lehet levezetni egyértelmű alkotmányossági mércét, mert a döntések szerteágazóak és látszólag egymásnak is ellentmondóak. Fel lehet azonban állítani olyan kérdéscsoportokat, melyek tekintetében

következetesnek mondható az USA döntéshozatali gyakorlata. Ilyen az vallási jelképek állami támogatásának tilalma, amely az alkotmány Első Kiegészítésében foglalt tilalom. Az amerikai alkotmányos joggyakorlatban rendszeresen alkalmazott „józan megfigyelő jelentősége”, amely azt mondja ki, hogy egy józan (amerikai) járókelő miként értelmezte volna az adott jelképet. Az angolszász jogrendszerben alkalmazott mérce a reasonable reader (józan olvasó személy). A következő mérceként a vallási jelképek megosztó jellegének vizsgálatát tekinthetjük. Lényeges és vizsgálendő az eltelt idő, melyben azt a kérdést vizsgálja a bíróság, hogy a felállított vallási jelkép története milyen hatással rendelkezik. Tagadhatatlan, hogy a régebbi vallási jelképek valamiféle előnyt élveznek az újakkal szemben.[107] Mérceként tekinthetünk arra a kérdésre, hogy kulturális vagy vallási jelképek a vizsgált tárgyak, jelenségek. Példaként hozhatjuk fel a Tíz Parancsolatot tartalmazó kőtáblákat, melyek nem csupán vallási jelképek, hanem egyetemes civilizációs elvek jogi és kulturális alapjának is tekinthetünk.

6.2. A blaszfémia és véleménysszabadság

A blaszfémia vagy istenkáromlás tekintetében Koltay András idézi William Blackstone meghatározását, aki a XVIII. században így foglalta össze a blaszfémia fogalmát: „A blaszfémia a Mindenható létének tagadása vagy gondviselése, vagy a megváltó Krisztusra vonatkozóan mondott arcátlan gyalázkodások”. [108] Ez a szigorú megközelítés – amely lényegében nem hagyott teret a kereszténység bírálatának sem – jelentősen enyhült az évszázadok során. A nemzetközileg is komoly botrányt keltő blaszfémia ügyet az 1988-ban Salman Rushdie által kiadott Sátáni versekhez köthetjük, amelyet megelőzőtt az 1977-ben egy homoszexuális közösség Gay News című lapjában megjelent vers, amely súlyosan sértő volt a keresztény hívek számára, így az ügyben blaszfémia jogcímén eljárás indult.[109] A kiadót és a szerkesztőt is pénzbüntetésre ítélték, utóbbira 9 hónap felfüggesztett szabadságvesztést szabtak ki. Az ügyben komoly hiányosságok merültek fel, melyszerint a büntetőjogi védelem köre kizárólag az anglikán egyházra vonatkozott, más vallásokra a védelem nem terjedt ki. Ez a tény pedig más vallások káromlását lehetővé tette, ami hosszas jogi természetű vitákat eredményezett. Végül a blaszfémia bűncselekményét a Criminal Justice and Immigration Act 2008 eltörölte, így az 2008 nyarától kezdve már elviekben sem büntethető.

Rushdie ügyében szintén komoly vallásghalázási kérdés merült fel, amiért bírósághoz fordultak az érintettek, de a bíróság elutasította a kérelmet – mondván, a blaszfémia bűncselekményét kizárólag a kereszténységgel szemben lehet elkövetni.[110]

Koltay András szerint az Emberi jogok Európai Bírósága különösen óvatos a blaszfémia kérdésében és nem kíván európai mércét felállítani döntéseivel és *„nem aktivista módon válaszolja meg a felmerülő kérdéseket, hanem szélesebb mozgásteret enged az Egyezményben részes államoknak”*.^[111] E visszahúzóds miatt egyesek kulturális relativizmussal vádolják az Emberi Jogok Európai Bíróságát, mivel nem képes az emberi jogok univerzalitását érvényre juttatni.^[112] Ugyanakkor elismerendő, hogy az állami mozgástér teljes meghagyása vallási erkölcsi kérdésekben a kulturális sokszínűséget szolgálja. A görög Alkotmány 3. cikk (1) bekezdése kimondja, hogy *„Görögországban az uralkodó vallás: Krisztus kelet-ortodox egyházának vallása. Elismerve fejének a mi Urunk, Jézus Krisztust, Görögország ortodox egyháza elválaszthatatlanul egyesül hittételeiben a konstantinápolyi Nagy Egyházzal és Krisztusnak minden más azonos hitvallású egyházával, megtartva tántoríthatatlanul a szent apostoli, valamint a zsinatok által felállított kánonokat és a szent hagyományokat. [...] Az egyes országrészekeken meglevő egyházi rendtartások nem állhatnak ellentétben az (1) bekezdés rendelkezéseivel. A Szentírás szövege változatlan marad. Más nyelvre való hivatalos fordítása Görögország önálló egyházának és a konstantinápolyi Nagy Egyháznak előzetes engedélye nélkül tilos”*.^[113] Ugyanakkor a szekuláris a Francia Alkotmány 1. cikke úgy szól, hogy *„Franciaország oszthatatlan, világi, demokratikus és szociális köztársaság”*.^[114] A szekuláris világképű francia és a rendkívül vallásos görög jogi környezet – mint két szélső érték – mutatja, hogy miért nem lehet könnyedén egységesíteni eltérő kultúrájú és identitású népcsoportokat. Európában a vallási meggyőződés és identitás az emberi méltósághoz és a véleménynyilvánításhoz kapcsolódó védett emberi jog. A 2015-ben megtörtént Charlie Hebdo szerkesztősége elleni terrortámadás^[115] újabb mérföldkőnek számított a blaszfémia megítélésben, amelyet sok más terrorcselekmény mellett 2020-ban Samuel Paty egy középiskolai osztálynak szemléltette a szólásszabadságot Mohamed-karikatúrákkal, amely a muszlim közösséget annyira felháborította, hogy végül az egyik muszlim hitű személy a tanárt lefejezte a nyílt utcán. Emmanuel Macron elnök, aki Samuel Paty búcsúztatóján mondta: Franciaországban ezután is lehet majd hasonló vallásghalázó karikatúrákat publikálni, mert az ország nem hátrál meg és az ország megvédi szekuláris értékrendjét a radikális iszlámmal szemben.^[116] Ezt követően 2020. október 29-én Nizza központjában álló Notre-Dame bazilikába hatolt be egy iszlámhitű, ahol a támadó elvágta a sekrestyés torkát, lefejezett egy idős nőt, és súlyosan megsebesített egy harmadik nőt, aki végül belehalt a sérüléseibe.^[117]

Nizza polgármestere Christian Estrosi egy Twitter bejegyzésében azt mondta, hogy *„minden jel arra utal, hogy terrortámadás történt”*.^[118] Christian Estrosi azt is mondta, hogy *„itt az ideje, hogy Franciaország feloldozza magát a béke törvényei alól annak érdekében, hogy végleg eltörölje az iszlamofasizmust területéről”*.^[119] Samuel Paty lefejezéséhez a

felháborodott muszlim szülők közösségi oldalakon egymást hergelő iszlamista aktivisták és radikalizálódott személyek dühöngése vezetett. A nizzai merénylet hátterét a tanulmány írásakor még vizsgálják a hatóságok, de szinte biztos, hogy vallási hétérték lesz ennek az ügynek is. 2020. november 2-án Bécsben egy zsinagóga ellen követtek el négy halálos áldozattal járó merényletet iszlamista terroristák, akiknek identitása és cselekményeinek motívumai még nem világosak, de az sejthető, hogy vallási gyökerű támadásokról van szó. A strasbourgi székhelyű EJB joggyakorlata töretlen abban a tekintetben, hogy a vallások bírálata és az egyházak ellen megfogalmazott kritikák védelme a szólás és a véleményszabadság körébe esik. A *Giniewski vs. France* ügyben[120] – amelyben a *Le quotidien de Paris* elnevezésű újság – a Pápa által az Egyház erkölcstanának néhány alapvető kérdéséről írt „*Veritatis splendor*” azaz „az igazság ragyogó fényessége” című enciklikáját sértegeti „a tévedés homálya” című cikkel. A cikk egyebek mellett azt állítja, hogy az enciklikában foglalt doktrína magában foglalja az antiszemitizmust, a holokauszt ötletét így végsősoron a keresztények felelősek a náci vérengzésekért. Az érintett katolikus szervezetek bírósághoz fordultak, ahol a bíróság megállapította a vallási közösségéhez tartozók nyilvános ragalmazásának bűncselekményét és szankcionálta a tetteket. A strasbourgi székhelyű EJB másként látta a kérdést és kimondta, hogy „*a hatóságok megsértették az Egyezmény 10. cikkét, beavatkoztak a felperesek véleménynyilvánítás szabadságához való jogába,*” ezért az ítéleteket megsemmisítette és az államot kártérítésre kötelezte. Az ítélet alapja, hogy nem a vallásos érzületű embereket vagy a vallásos közösséget sértette emberi méltóságukban, hanem a vallási szervezetet fejének egy írására reagált, de nem volt gyűlöletkeltő és a nem vont kétségbe világos történelmi tényeket.

Az európai tendencia tehát az, hogy magát a vallást, az egyes attribútumokat, enciklikákat, kegytárgyakat lehet kritikával illetni, gúnyolni, de az emberi méltóságot nem lehet gyalázni. Ennek a kérdésnek hol húzódik a határa, azt nehezen tudjuk megmondani. Vannak olyan történelmi, vallási kérdések, melyeket szóban még közelíteni sem szabad. Ezek gúny tárgyává tétele hosszú börtönbüntetéssel járhat – az európai társadalmak egyetértő bólogatása mellett. Emellett vannak olyan vallási etnikai kérdések, melyeknek a gúnyolása manapság egyre divatosabb ám az európai jogalkotásnak nincs válasza erre, holott a sértettek egyre hangosabban követelik a változásokat.

Összességében láthatjuk, hogy a szólásszabadság, a lelkiismeret- és vallásszabadság a XXI. században egyre több kihívás elé állítja a nyugati civilizációt, amely számos kérdésben mintha saját maga által megélt civilizációs és kulturális kérdésekben sem lenne már biztos. A szólás szabadságjogának értékelésekor elbizonytalanodunk, a negatív vallásszabadságot követelőkkel szemben. A Pleasant Grove City-ügyben született „az állami szólásszabadság

doktrínája”[121] azt jelenti, hogy az állam által hozott döntések, kommunikációk, üzenetek is a szólásszabadság védelmét élvezik, amely az európai jogfelfogástól nagyon távol áll, hiszen az alapjogi dogmatika logikája szerint az államnak kell tartózkodni illetve bizonyos esetekben védeni a szólásszabadságot. Az államot mivel szuverén főhatalom és teljes közhatalom birtokában van, így nem szükséges semmilyen védelemben részesíteni: nincs, aki őt bármiben is veszélyeztetné. Az amerikai alkotmányos logika szerint az állam „identitásteremtő üzeneteket kommunikálhat”, amely az állami szólásszabadság körébe esik, így csak akkor eshetnek korlátozás alá, ha mások alapjogának lényeges sérelmével járnak.

7 A gyülekezési jog és az egyesülési jog, mint a véleménynyilvánítás politikai eszköze

Az egyesülési jog és a gyülekezési jog egymásból következő fogalmak, hiszen Kurt Lewin csoportdinamikai kutatásai[122] is rávilágítanak arra, hogy egy közösség szerveződésekor először gyülekezünk valamilyen vélemény mellett vagy ellen, majd a gyülekezésből a tres faciunt collegium elve alapján egyesülés jön létre.

7.1. Az egyesülési jog és a véleménynyilvánítás

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 20 cikke eleve összekapcsolja e jogokat, amikor kimondja, hogy *„minden személynek joga van békés célú gyülekezési és egyesülési szabadsághoz. Senkit sem lehet valamely egyesületbe való belépésre kötelezni”*.

Első generációs jogként egyfajta passzivitást várt el az államtól a polgár, hiszen az egyesülés vagy az attól való távolmaradás egyértelmű véleményalkotáson alapszik, ahogy a gyülekezés is. Az egyesülés természetesen polgári egyesületeket is jelenthet, de sokkal több annál, hiszen egy politikai állásfoglalás, véleményformálás, politikai párt alapítása egészen más jellegű és teljes egészében az egyesülés szabadságán alapul. Az 1976. évi 8. törvényerejű rendelet, amely 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának kihirdetéséről szól, 22 cikkében kimondja, hogy *„mindenkinek joga van a másokkal való szabad társulásra, ideértve azt a jogot, hogy érdekei védelme céljából szakszervezeteket alakítson, illetőleg azokhoz csatlakozzon.”*[123]

Az Európai Unió Alapjogi Chartája 12 cikkében szintén összekapcsolja a gyülekezés és az egyesülés szabadságát, mikor kimondja, hogy *„mindenkinek joga van a békés célú*

gyülekezés szabadságához és a másokkal való bármilyen szintű, különösen politikai, szakszervezeti és polgári célú egyesüléshez, ami magában foglalja mindenkinek a jogát ahhoz, hogy érdekei védelmére szakszervezetet alapítson, vagy azokhoz csatlakozzon. Az uniós szintű politikai pártok hozzájárulnak az uniós polgárok politikai akaratának kinyilvánításához”.[124] Az Alapjogi Charta a nemzetközi egyezségokmányokhoz képest tovább megy, amikor rendkívül előremutatóan ebben a tárgykörben említi az uniós polgárok politikai akaratának kinyilvánítását is. Az Alaptörvény VIII. cikkének (2) bekezdése úgy rendelkezik, hogy *„mindenkinek joga van szervezeteket létrehozni, és joga van szervezetekhez csatlakozni. Pártok az egyesülési jog alapján szabadon alakulhatnak és tevékenykedhetnek. A pártok közreműködnek a nép akaratának kialakításában és kinyilvánításában”.* Ez tehát az egyesülési és a gyülekezési jog összekapcsolódását és egymás fényében történő alapjogi értelmezését kívánják meg.

7.2. Az egyesülési jog és a vélemény szabadság

Az egyesülési jog részletszabályai az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról szóló 2011. évi CLXXV. törvényben került lefektetésre és itt kerül pontosításra, hogy az egyesülési jog mindenkit megillető alapvető szabadságjog. Az egyesülési jog alapjogi jogosultjai azonban tágabb halmazt jelentenek, mint az egyesülési jog esetében, hiszen az egyesülési jog megillet minden a természetes személyt, valamint tevékenységük célja és alapítóiak szándéka szerint a jogi személyeket, valamint ezek jogi személyiséggel nem rendelkező szervezeteit is. A gyülekezési jog alapjogi jogosultjai viszont csak természetes személyek lehetnek. Az egyesülési jog címzettjei pedig minden állami szerv, amelyeknek ebben a tekintetben objektív alapjogvédelmi és intézményvédelmi kötelezettsége keletkezik.[125] Az egyesülési jog korlátait a civil törvény 3. § (3) bekezdése rögzíti, melyszerint *„az egyesülési jog gyakorlása nem sértheti az Alaptörvény C) cikk (2) bekezdését – azaz senkinek a tevékenysége nem irányulhat a hatalom erőszakos megszerzésére vagy gyakorlására, illetve kizárólagos birtoklására -, nem valósíthat meg bűncselekményt vagy bűncselekmény elkövetésére való felhívást, valamint nem járhat mások jogainak és szabadságának sérelmével.”*[126] Mindehhez szorosan kapcsolódik és az Alkotmánybíróság 3/2019. (III. 7.) AB határozata dogmatikailag levezeti, hogy a 2012. évi C törvény 353/A. § (1) bekezdésében foglalt korlátozás nem szervezetek létrehozását vagy a szervezetekhez csatlakozás jogát tiltja, hanem pontosan meghatározott célra irányuló szervező tevékenységet. Ennek a szervező tevékenységnek a büntetni rendelése – a jelen határozatban az előzőekben kifejtett érvek alapján – nem alaptörvény-ellenes az Alaptörvény nullum crimen sine lege szabálya tükrében, sem az alkalmazott tényállási elemek indítványban állított határozatlansága miatt, sem a tényállás legitim

céljának az állított hiánya miatt. Nem korlátozza a Btk. 353/A. §-a a véleményszabadságot sem, minthogy az egyesülési jognak a védelmi köre nem terjed ki az olyan tevékenység végzésére, amelyet törvény tilt, és a jelen esetben ez a tilalom nem ütközik az Alaptörvénybe.[127]

A gyülekezési jogot nem minden ország jogrendszere vezeti le a véleménynyilvánítási szabadságjogából, de kétséget kizáróan oda tartozik. A gyülekezés szabadsága a választójoghoz, az egyesülési joghoz, az informáltsághoz való joghoz és a politikai véleménynyilvánításhoz szorosan kapcsolódik, melyek mind a szabad gondolat és véleménynyilvánítástól elválaszthatatlanok. Ebben a fejezetben röviden ezen a vonalon haladva szeretném a kérdést körüljárni.

A Tatár és Fáber kontra Magyarország ügyben[128] kimondásra került, hogy egy kétszemélyes performansz lehet a véleménynyilvánítási szabadság körébe eső megmozdulás és más elbírálás alá kell hogy essen, mint egy arra sétáló járókelő.

A történeti tényállás szerint *„2007. február 27-én a kérelmezők – egy általuk »politikai performance«-nak minősített esemény keretében, melyet az országban a 2006-os őszi tömegmegmozdulásokat követően szerintük kialakult általános politikai válság tett szükségessé – szennyes ruhákat teregettek egy, a budapesti Parlament köré vont kordonokhoz erősített kötélre. A kérelmezők nyilatkozata szerint e véleménynyilvánítás szimbolikus jelentése az volt, hogy »kiteregessék az ország szennyesét«. A kérelmezők pontosan 13 percet töltöttek a helyszínen, amely idő alatt válaszoltak néhány, a helyszínen megjelent újságíró által feltett kérdésre. Ezt követően a kérelmezők önként távoztak”*. [129]

Az ügyben eljáró Bíróság észrevételezi, hogy a kérelmezőket azért sújtották bírsággal, mert egy, a Parlamenttel szomszédos területen rövid időre különböző, „a nemzet szennyesé”-t jelképező ruhadarabokat tettek közszemlére. A Bíróság számára ez a cselekmény – amit a kérelmezők „performance”-ként írtak le – a politikai véleménynyilvánítás egyik formájának minősül. Az adott gyülekezésben résztvevő felek tehát sem a közrendet, sem a közbiztonságot nem sértettek, mások ellen gyűlöletre nem uszítottak, azonban politikai véleményt nyilvánítottak.

Az Alaptörvény VIII. cikke alapján mindenkinek joga van a békés gyülekezéshez. Mindenkinek joga van szervezeteket létrehozni, és joga van szervezetekhez csatlakozni. Pártok az egyesülési jog alapján szabadon alakulhatnak és tevékenykedhetnek. A pártok közreműködnek a nép akaratának kialakításában és kinyilvánításában. A pártok közhatalmat közvetlenül nem gyakorolhatnak. Szakszervezetek és más érdek-képviselői szervezetek az

egyesülési jog alapján szabadon alakulhatnak és tevékenykedhetnek.

A gyülekezési jogról szóló 2018. évi LV. törvény szerint a gyűlés fogalma legalább két személy részvételével közügyben való véleménynyilvánítás céljából tartott nyilvános összejövetel.[130] A kulcsszó itt a közügyben való véleménynyilvánítás. A gyülekezési jog egyetlen törvényben szabott korlátozása – a bűncselekményt megvalósító gyűléseket ide nem értve –, hogy a gyűlést annak megtartását megelőzően legfeljebb három hónappal, és a felhívás előtt legalább 48 órával köteles bejelenteni az illetékes rendőrkapitányságnak – kivéve a spontán gyűléseket. Spontán gyűlés szervező nélkül kialakult olyan összejövetel, amelynek oka és célja az összejövetel pillanatában keletkezik – ahogy ezt az Alkotmánybíróság 3307/2020. (VII. 24.) AB határozatában kimondta: *„az Alkotmánybíróság értelmezése alapján, a bíróság végzése mintegy szinonimaként használja az ok, illetve cél fogalmakat, mint amelyek a spontán jelleg kialakulásának fogalmi elemei abban az értelemben, hogy a megvalósult demonstráció befejezése után kellett felmerülniük, mint új elemnek, ami indoka lehetett volna egy újabb tüntetésnek”*. [131]

A gyülekezés bejelentésének garanciális részletszabályai 26/2018. (IX. 27.) BM rendeletben kerültek lefektetésre,[132] amely rögzíti, hogy a bejelentő a bejelentést személyesen is megteheti és az esetleges hiánypótlást – jegyzőkönyv felvétele mellett – helyben is elvégezheti.

Az Alkotmánybíróság a 24/2015. (VII. 7.) AB határozatában rámutat arra, hogy a Gytv. 8. § (1) bekezdése két tiltó okot nevesít. E két korlát mögött az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdésével összhangban – a népképviseleti szerv és a bíróságok zavartalan működésének súlyos veszélyeztetéseként – ott áll az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdése, valamint – a közlekedés más útvonalon nem biztosítható esetkörében – a közlekedés rendjéhez fűződő közérdek.[133] E tekintetben irányadó, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága az Oya Ataman-ügyben a hatóságok számára a gyülekezés során tanúsítandóan előírt tűrési kötelezettséget a Patyi-ügyben a bejelentési eljárásra is kiterjesztette.[134] Ez az *in dubio pro libertate* elv megfogalmazását jelenti és azt a követelményt fogalmazza meg a jogalkalmazók irányában, hogy a gyülekezések megítélésekor a gyülekezési jog minél szélesebb körű biztosítását eredményező döntést hozzanak.[135]

7.3. A művelődéshez és az informáltsághoz való jog

A művelődéshez és az informáltsághoz való jognak abban a kérdésben van szoros összefüggése a véleménynyilvánítási szabadsággal és a gyülekezési joggal, hogy mindezen jogok a politikai vélemény kinyilvánításához szükséges elemek. A művelődéshez való jogban a tudomány szabadsága, a tanszabadság és a tanuláshoz való jog összegződik, ami képességet nyújt az alapvető folyamatok, esetleg bonyolult összefüggések, közéleti, politikai kérdések megértésében, illetve azokban való eligazodásban. Főszabályként a második generációs alapjogok a gazdasági szociális és kulturális jogok körében említjük kezdetben inkább szabadságként. Álláspontom szerint – melyet más jogirodalmi vélekedés is megerősít -, [136] hogy az elsőgenerációs polgári és politikai jogok tekintetében is erőteljes a kapcsolat, hiszen az esélyegyenlőség biztosítása egyebek mellett a mindenki számára hozzáférhető művelődésen át, az oktatáson, művészeteken és tudományokon keresztül vezet. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 27. cikke kimondja, hogy *„minden személynek joga van a közösség kulturális életében való szabad részvételhez, a művészetek élvezéséhez, valamint a tudomány haladásában és az abból származó jótéteményekben való részvételhez. Mindenkinek joga van minden általa alkotott tudományos, irodalmi és művészeti termékkel kapcsolatos erkölcsi és anyagi érdekeinek védelméhez”*. A közösség kulturális életében való szabad részvételhez való jogban benne foglaltatik a politikai jogok is, hiszen a politika a kultúránk szerves része. Alaptörvényünk XI. cikke kimondja, hogy Minden magyar állampolgárnak joga van a művelődéshez. Magyarország ezt a jogot a közművelődés kiterjesztésével és általánossá tételével, az ingyenes és kötelező alapfokú, az ingyenes és mindenki számára hozzáférhető középfokú, valamint a képességei alapján mindenki számára hozzáférhető felsőfokú oktatással, továbbá az oktatásban részesülők törvényben meghatározottak szerinti anyagi támogatásával biztosítja. Egyértelmű, hogy mind a jog értéke, annak önkéntes követése és a vélemény szofisztikált kifejezése a művelődéssel szoros összefüggésben van. Ebben a tekintetben tehát a gyülekezés oka és célja az információhoz, az informáltsághoz és a művelődéshez való kötöttsége elvitathatatlan.

8. A médiapluralizmus, a sajtószabadság és véleménynyilvánítás összefüggései

A véleménynyilvánítás szabadságához szervesen kapcsolódik a médiaszabadság-sajtószabadság, melynek mérőfoka a médiapluralizmus és a sokszínű tájékoztatás szintje. Ha vizsgálódásunkat visszafelé tesszük, akkor elmondhatjuk, hogy ahol a médiaeszközök nem

kellően számban vannak jelen a médiapiacra, egysíkú a tájékoztatás – ha látszólag sajtószabadság van -, a számosság és színtelenség okán a vélemények egy kis része tud megjelenni, tehát a véleménynyilvánítás szabadsága sem lehet teljes.

8.1. A médiapluralizmus biztosítása

A médiapluralizmus biztosítása állami közfeladat, hogy a közvélemény tájékoztatása és informáltsága sokoldalú és szabad választásából következő lehessen. Fazekas János így foglalja össze a médiapluralizmus lényegét. *„A médiapluralizmus alapvetően az információkhoz való szabad hozzáférést jelenti, amely megköveteli a sokoldalú tájékozódás lehetőségét. Ez mindenképpen szükséges ahhoz, hogy az egyén – választási lehetőségei alapján – kialakíthassa saját álláspontját és meghozhassa saját döntéseit”*. [137] A médiapluralizmus kettős értelmezése – a belső és külső pluralizmus – annak köszönhető, hogy a médiarendszer alapjogi szempontból is kettős felületű. Egyfelől létezik az a belső terület, amelyben a médiatartalom-szolgáltató által kínált médiatartalom tekintetében a vélemények színes és legteljesebb skáláját várja el a médiafogyasztó. Másfelől a külső úgynevezett külső oldal, amely a médiarendszer egészét az összes platformot szemlélve ugyanazt a színes, széles tájékoztatási struktúrát keresi, mit a belső oldal esetében. A médiapluralizmus tekintetében Fazekas megemlíti, hogy mindez szervezeti szempontból is értelmezendő, hiszen az állam kötelezettsége tekintetben is rendkívül komoly, akinek itt aktív szerepe van – ami az intézményvédelmi szempontokat illeti -, hiszen a médiamonopóliumok kialakulása elleni cselekvés mellett, a médiahatóságok politikailag kiegyensúlyozott felépítése is az állami feladatok körébe tartozik.

8.2. A médiapluralizmus kialakult modelljeinek rövid áttekintése

Antal Zsolt írja tanulmányában, hogy a *„demokratikus államokban a plurális médiarendszer megvalósításának – és ezáltal a tájékozódáshoz való jog kiteljesítésének – módjaira számos megoldás kínálkozik. Ugyanakkor van egy olyan fontos tényező, mely kettéosztja az ezzel a problémakörrel foglalkozó gondolkodók táborát. Ez a tényező pedig nem más, mint az állami beavatkozás, illetve annak mértéke, amelynek mentén a médiapluralizmus két főbb megközelítése alakult ki”*. [138] A két fő irányt pedig a rendszerint kibékíthetetlen ellentétben álló érdek között történő választásban kell keresni. Egyik a média, mint profitorientált üzleti vállalkozás, a másik a közszolgálati irány – mely utóbbi természetesen nem lehet profitérdekelt, de megfér szabályozott formában a profitszerző magatartás is.

A médiapluralizmus problémakörének, rövid feldolgozásához és modelljeinek bemutatásához – Antal Zsolt koncepcióját követve – Koltay András és Nyakas Levente munkáját vettem alapul,^[139] amely ebben a tekintetben több koncepcionális modellt vázol fel. Mivel a tanulmány kereteit nem akarom tovább feszíteni, nem írom le részletesen az egyes modellek szerkezeti és működési mechanizmusait, csak címszavakban tekintem át.

8.2.1. A gazdasági modell

A gazdasági modell az a piacpárti és liberális megközelítésű modell, amelynek gondolati központjában a szólásszabadság és véleménynyilvánítás valamint a tájékozódás szabadsága az állam részéről az éjjeliőr állam modellben megvalósuló teljes passzivitásból indul ki, amely az egyén autonómiájának érvényesülésén és erős gazdasági alapokon nyugszik. A széles kínálat és versenymaximalizálás biztosítja azt a felületet, innovációt, amely létrehozza a gazdasági hatékonyságot és ez olyan önszabályozó környezetet állít fel, amely a legnagyobb bőséget és szabadságot adja a médiafogyasztónak és a médiatulajdonosnak is.[140]

8.2.2. A demokratikus modell

A demokratikus modell esetében, a tisztán piaci megközelítéssel ellentétben, alkotmányos alapú állami ellenőrzés és szabályozó rendszer szükséges. A demokratikus modell nagyobb hangsúlyt fektet az állampolgárok – mint médiafogyasztók plurális információkhoz való hozzáférésére, mint a médiaszolgáltatók és tulajdonosi köreik szabadsága, amelyet ténylegesen a piaci alapú szabályozatlan környezet képes kiteljesíteni a végletekig. Ebben a tekintetben számos tájékoztatási modell alakult ki. Az észak-amerikai tájékoztatási modell, a deregulációs koncepcióból kiinduló piacpárti gazdasági modell, amely az állam teljes háttérbeszorítását és a piac alapú önszabályozást követi. A médiapluralizmus demokratikus megközelítését az ún. európai tájékoztatási modell testesíti meg. Az európai tájékoztatási modell inkább a közszolgálati média irányába mozdul el, amelyben minden tagállam nemzeti szabályozási környezetébe illeszkedő, társadalmi integrációra törekvő plurális modell aktív állami ellenőrző funkcióval és szerepvállalással. Összehasonlítva két rendszert alapjogi szempontból „a demokratikus pluralista modellre épülő európai tájékoztatási modellt az ún. nyitott sokszínűség jellemzi, mely egyfelől »a különböző nézetek sokszínűségének jelentőségére hívja fel a figyelmet«, másfelől szemben az észak-amerikai tájékoztatási modellel nem a forrásokhoz, hanem a »gondolatokhoz való hozzáférésre helyezi a hangsúlyt«”.[141]

8.3. Az állam intézményvédelmi feladatainak köre

Az első és legfontosabb a médiafogyasztók védelme, amely lényegileg alá- fölé rendeltséget jelent a szolgáltató és a fogyasztó között. Ez különösen a gyermekvédelmi kérdésekben kerül felszínre markánsan, de eleve a médiaműveltség emelését és a médiakultúra növelését jelentő műsorok, tartalmak valamint a károsnak ítélt, de nem jogellenes tartalmak visszaszorítását is e tárgykörben lehet megvalósítani. Ezeket a kérdéseket médiaigazgatás keretében lehet megvalósítani, amely egyre több kérdést vet fel, hiszen a „szabályozásnak az is a feladata, hogy a szülőket megfelelő információkkal lássa el arról, hogy az egyes tartalmak milyen jellemzőkkel rendelkeznek. Azonban az elérhető televíziós csatornák számának növekedésével és a műsorkínálat megsokszorozódásával – amely a digitális televíziózás elterjedésével még inkább felgyorsult – a szülők egyre kevésbé képesek áttekinteni az óriási mennyiségű televíziós műsorkínálatot, és megfelelően felügyelni gyermekeik televíziózását, illetve médiahasználatát. A kiskorúak »tartalomfogyasztása« egyre inkább kikerül a szülői kontroll alól, és a gyermekek tényleges felügyelet nélkül maradnak”. [142]

8.4. A versenyképes médiapiac koordinálása és fenntartása, mint állami feladat

Fontos ezen felül a versenyképes médiapiac koordinálás és fenntartása, mert a valódi és színes műsortartalmakat, a széles spektrumú tájékoztatást adó médiatartalmakat, a modern eszközökkel dolgozó médiaszolgáltatókat ez tudja megszólítani. Az állam intézményvédelmi kötelezettsége az Alaptörvény I. cikke értelmében az alapvető jogok védelmeként az állam elsőrendű kötelezettsége. Egyértelmű hogy az állam aktív intézményvédelmi kötelezettségét jogalkotás révén valósítja meg és alapjogok esetében azt kizárólag törvényben teheti meg. Ebben a tárgykörben a jogalkotásnak olyan szabályozási környezetet kell alkotnia, amely egyfelől biztosítja az alapjogok érvényesülését, mind közjogi, azaz vertikális szinten, illetve a magánjogi, azaz horizontális jogviszonyokban is.

A versenyképes médiapiac elsődlegesen a véleménynyilvánítás szabadságát szolgálja, ám az nem járhat más alapjogainak sérelmével. Ennek okán a társadalom egyes, kiszolgáltatott és védtelen csoportjai alkotmányos alapjogainak védelme érdekében államnak beavatkozási kötelezettsége keletkezik. Ez főként a gyermekek védelme a média káros hatásaitól, amely megjelenhet a piaci alapú reklám tevékenység illetve a tartalom elérhetőségének korlátozásában, korhatár-besorolási rendszerekkel, tartalomszűréssel, technikai eszközökkel,

forrádrót-hálózatokkal létrehozásával. Ezen felül lényeges és fontos a médiaműveltség, a médiatudatosság emelése, melyről az Európai Bizottság már 2007-ben kiadott, a digitális környezethez igazodó médiaműveltség európai megközelítéséről szóló közleményt.[143] Ebben meghatározza, hogy médiaműveltség alatt *„a médiához való hozzáférésre, a média és a médiatartalmak különböző aspektusainak megértésére és kritikus szemmel való vizsgálatára, valamint a különféle kontextusokban megvalósuló kommunikációra való képességet”* érti.[144]

Az Európai Tanács következtetései a gyermekek védelméről a digitális világban 2011/C/372/04 c. dokumentum[145] meghatározza, hogy a tagállamok kötelesek a kiskorúak védelmét folytatni azáltal, hogy ösztönzik a gyermekekre, a szülőkre, a tanárookra és a gyermekekkel foglalkozó más személyekre kiterjedő tudatosságnövelő kampányok széles körű alkalmazását. Ezen felül a fokozni szükséges az online biztonsággal és médiaműveltséggel kapcsolatos oktatást az iskolákban, valamint a kisgyermekkorú nevelést és gondozást biztosító intézményekben. A tagállamok ösztönözzék az online médiatartalom szolgáltatóit, az internetszolgáltatókat, a közösségi hálózatépítő oldalakat és az online vitaforumokat arra, hogy szolgáltatásaik kialakításánál teljes mértékben vegyék figyelembe a kiskorúak védelmét, valamint a kiskorúaknak szánt színvonalas és megfelelő tartalmak fejlesztését és minősítését, valamint az azokhoz való hozzáférést. A Tanács az államok részére előírja, hogy az önszabályozó besorolási rendszereket, mint például a PEGI és a PEGI online széleskörű alkalmazását támogassák mind az online és offline videojátékokra.

8.5. A médiatartalom és a médiapluralizmus között lévő alapjogi kapcsolat

A médiarendszer nyilvánvalóan piaci alapon képes a leghatékonyabban és a legszélesebb műsorspektrummal, tartalommal megjeleníteni. Az állam etekintetben leginkább tűrésre kötelezett, hogy a médiapiac önálló fejlődését elősegítse. Tehát *„olyan szabályozási és jogalkalmazási környezetet kell kialakítani, amely a műsorszolgáltatóknak vonzóvá teszi az adott környezetet”*. [146] A nehézkes és más államoktól alapvetően eltérő szabályozás egyfelől sértheti az szabad szolgáltatások uniós elvét, másfelől műsor- és, médiaszolgáltatók elvándorlásával csökken a médiapluralizmus, amely végső soron a véleménynyilvánítás szabadságához szükséges eszközök csökkenését is jelenti – csökkentve a médiafogyasztó választási lehetőségét. Mivel az Európai Unióban a műsorszolgáltatók tekintetében a származási ország elve érvényesül, vagyis a szolgáltatók bármely tagállamban letelepedhetnek és onnan bármely tagállam területére nyújthatnak szolgáltatást azon állam

szabályai szerint, amely esetükben a származási országnak minősül, el kell kerülni a médiaszolgáltatások kétszeres ellenőrzését, illetve elérendő cél, hogy a fogadó állam biztosítsa a más tagállamból érkező adás vételének szabadságát. Erre figyelemmel az állam nem alkalmazhat olyan eszközöket, amelyek arra késztetik a médiavállalkozásokat, hogy kényszerűen más állam így az Európai Unión belül más tagállam joghatósága alá helyezték magukat.[147]

A médiarendszer piaci működéséből azonban több olyan tényező is következik, amely a médiafogyasztóra nézve nem csupán előnyöket hordozhat, hanem hátrányokkal is járhat. Például a kiskorúak védelme a káros és jogellenes médiatartalmaktól, illetve kiszolgáltatott személy megalázása – egyebek mellett – médiafelületeken.

8.6. A média tartalmi szabályozása a kiskorúak védelmében

A színes és sokirányú műsorszerkezet alapvető oka a számtalan piaci alapú és más információs igény, amely önmagában nem jogellenes, de a kiskorúak személyiségfejlődésére káros hatással lehet. Az állam ezen kötelezettségét – az Alkotmányban foglaltakon túl – számos nemzetközi dokumentum is megalapozza. Ezek között elsődleges a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény – kihirdette az 1991. évi LXIV. törvény. Az Egyezmény 13. cikke rendelkezik a gyermek véleménynyilvánításának szabadságáról, amely jog magában foglal mindenfajta tájékoztatás és eszme határookra tekintet nélküli kérésének, megismerésének és terjesztésének szabadságát, legyen az szóban, írásban, nyomtatásban, művészi vagy bármilyen más, a gyermek választásának megfelelő formában. Ezen felül az Egyezmény 17. cikke szerint a részes államok elismerik „a tömegtájékoztatási eszközök feladatának fontosságát, és gondoskodnak arról, hogy a gyermek hozzájusson a különböző hazai és nemzetközi forrásokból származó tájékoztatáshoz és anyagokhoz, nevezetesen azokhoz, amelyek szociális, szellemi és erkölcsi jóléte előmozdítását, valamint fizikai és szellemi egészségét szolgálják”.[148]

Az Európai Parlament és a Tanács 2010. március 10-i 2010/13/EU Irányelve preambuluma 60. pontjában és 27. cikkében is hangsúlyozza a kiskorúak védelmének szükségességét, jelentőségét és lehetséges eszközeit. [149]

A gyermekek védelemhez való alkotmányos joga az Alaptörvény a „Szabadság és felelősség” című fejezetének XVI. cikkében is megjelenik, melyszerint „Minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz”.[150]

A piaci alapú rendszerek a profitvezéreltek, önmaguk korlátozása nem életszerű, ennek okán a társadalom és különösen a kiskorúakra a károsnak ítélt tartalmakat az Alkotmánybíróság szerint el kell zárni a sérülékeny csoportok elől. Ennek keretében a 165/2011. (XII. 20.) AB határozatban a taláros testület áttekintette és bizonyos pontokon felülbírált a 2010. évi CIV. a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól (médiaalkotmány, Smtv.) szóló jogszabályt a kiskorúak védelmére vonatkozóan. Meghatározta, hogy a kiskorúak védelmének Alkotmányon alapuló állami kötelezettsége „verseng” a sajtószabadság alapjogával. A kiskorúak védelme tartalmilag végső fokon a „közerkölcsön” alapul, amelynek fogalma és tartalma tértől és időtől függő. Az Alkotmánybíróság ezen felül kimondta, hogy az Smtv. által a kiskorúakat védő szabályozás[151] alkotmányosságát annak figyelembevételével kell megítélni, hogy ez a korlátozás más természetű, mint a fentiekben vizsgált tilalmak.

A jogalkotó a kiskorúakra káros tartalmakat – a lineáris médiaszolgáltatásban megjelenő legszélsőségesebb esetek kivételével – önmagukban nem minősíti jogsértőnek, csupán közzétételük módját korlátozza akként, hogy a kiskorúak – lehetőség szerint – ne találkozhatnak ilyen tényezőkkel. A médiatartalmak szerkesztői elé állított – tartalmi és formai – korlát alapvetően a közerkölcs által megalapozott, annak speciális, de konkrétan nevesített formája. Alkotmányos alapját a kiskorúak iránti értelemszerűen fennálló szülői felelősség mellett az az előírás adja, amely szerint az állam köteles részt vállalni a kiskorúak megfelelő testi, szellemi fejlődéséhez szükséges védelem és támogatás biztosításában.[152] A joggyakorlat kialakításában fontos bírósági határozatként a Legfelsőbb Bíróság is kimondta, hogy „Tilos az olyan reklám közzététele, amely a gyermek és fiatalkorúak fizikai, szellemi vagy erkölcsi fejlődésére károsító hatással járhat”.[153]

8.7. A reklámtevékenység és a véleménynyilvánítás alkotmányos összefüggései

A reklám tevékenységre vonatkozóan az Alkotmánybíróság több esetben is vizsgálta a kereskedelmi, gazdasági reklámtevékenység alkotmányos megítélésének kérdéskörét.[154] A kereskedelmi szólások alkotmányos megítélésére vonatkozó gyakorlatát elsődlegesen az egyes gazdasági reklámtörvények rendelkezéseinek vizsgálatára alapozta, amely szabályozások kiterjedtek a reklámozón és a reklám szolgáltatóján kívül a reklám közzétevőjére is – ideértve a reklámokat közzétevő sajtótermékeket is. Az Alkotmánybíróság az eddigiekben a sajtótermékek – mint a reklám közzétevői esetében is indokolhatónak minősítette a szabad kommunikáció – hatóság útján történő korlátozását a kereskedelmi és gazdasági célú közlések tekintetében. az Alkotmánybíróság kimondta, hogy a világhálón

elérhető sajtótermékek ebben a tekintetben is osztják a nyomtatott sajtótermékek jogi sorsát.[155]

Gellén Klára írja, hogy a reklámkorlátok célja a gyermekek fizikai erkölcsi és értelmi károsodásának megelőzésén túl az is, hogy a reklám ne használja ki a gyermekek természetes hiszékenységét.[156] Az utóbbi években egyre inkább bevett gyakorlattá vált, hogy az elsősorban gyermekeknek szóló műsorszámok környezetében kifejezetten az általuk fogyasztott termékek reklámjait sugározzák. Szigorúbban kell szabályozni a gyermekeknek szánt reklámokat, mivel a gyermekek életkoruknál fogva hiszékenyebbek, könnyen befolyásolhatóak, ezért kiszolgáltatottabbak a rádióban és a televízióban bemutatott reklámokkal szemben. Ez ugyan még nem indok arra, hogy a reklámok minden hatásától védeni kelljen őket, az viszont alapvető elvárás, hogy az ilyen reklámok körültekintő gondossággal kerüljenek közzétételre. Abban konszenzus alakult ki, hogy a gyermekek – életkori sajátosságaikból következően – 8 éves kor alatt védtelenek a reklámhatásokkal szemben, mivel még nem tudnak különbséget tenni a reklámok és a többi műsorszám között, azaz nincsenek tudatában annak, hogy reklámot látnak.[157]

8.8. A jogellenes és a káros médiatartalom alapjogi vetülete

A jogellenes vagy illegális közlések – melyek lehetnek reklámtartalmak is – nem élvezhetik az alkotmányos törvényi védelmet, mert nem tartoznak a véleménynyilvánítás szabadságának körébe. A jogellenes tartalmak előállítása közzététele és az ahhoz való hozzáférés a társadalom minden tagja számára tilos, függetlenül a címzettektől, a tényleges fogyasztó életkorától, vagy a hozzáférés módjától. Ennek oka az, hogy a jogellenes tartalmak az egyén és a közösség egészének alapvető érdekeit, normáit sértik, tehát a társadalomra veszélyes hatásúak.

Ezzel szemben a károsnak minősített tartalmak a véleménynyilvánítás szabadságának körén belül maradnak és élvezik az alkotmányos védelmet, hiszen nem jogellenesek. Szabadon közölhetők és terjeszthetők, megfelelő beszámítási képességgel rendelkező felnőttkorú személyek döntési szuverenitását meghagyva a jog belátásukra bízva, hogy mit tartanak károsnak és mit nem. Az ilyen tartalmak tehát terjeszthetők, és szabadon hozzáférhetők – kivétel ez alól a kiskorúak csoportja, akik számára mindez nem kívánatos. A nemkívánatosnak, ártalmasnak minősülő tartalmak elsősorban tehát a kiskorúakra gyakorolt hatásukat tekintve minősülnek annak, mert károsan befolyásolhatják a fizikai, szellemi vagy erkölcsi fejlődésüket. Ezen felül lehetnek olyan káros tartalmak, melyek az időskorúakat érintik negatívan, ezek azonban legtöbbször illegálisak is. Ilyenek az árukapcsolt

egészségügyi termékeket reklámozó és forgalmazó tartalmak. Ezek esetében médiahatósági vagy versenyfelügyeleti közbeavatkozás szükséges. A kiskorúakat tekintve azonban számos olyan terület létezik, amelyeknek megjelenítése nem illegális, de rájuk nézve súlyosan személyiségromboló lehet. Ezt úgy kell megoldani, hogy az általános tilalom helyett – amely aránytalan a véleménynyilvánítási szabadságkorlátozást jelentene –, inkább a kiskorúak elől legyenek elzárva oly módon, hogy a felnőttek továbbra is akadálytalanul hozzáférhessenek. A kiskorúakra káros tartalmak körébe sorolják többek között az erőszakos, a félelemkeltő és a szexuális tartalmakat, a trágár nyelvhasználatot valamint a kábítószer és az alkoholfogyasztás megjelenítését, melyek a kiskorú személyeknek az Alaptörvényben meghatározott egészséges személyiségfejlődésüket biztosító jogi környezet szövetét sértik fel több ponton is.

A médiapluralizmus megteremtésére és fenntartására vonatkozó állami alkotmányos intézményvédelmi kötelezettség tehát az államnak olyan kettős kötelezettsége, amelyben egyfelől passzívan engedni köteles a médiavilágának sokszínű fejlődést annak érdekében, hogy az egyének véleménynyilvánítási szabadsága és az szükséges instrumentumok pl. szabad és kiegyensúlyozott médiastruktúra, sajtó és művészi, valamint ehhez kapcsolódó más szabadságjogok kiteljesedhessenek. Másfelől a versenyképes médiapiac felépítésének aktív intézményvédelmi követelménye, mely azt jelenti, hogy az államnak a médiaszabályozás kialakítása során olyan szabályozási és jogalkalmazási környezetet kell teremtenie, amely a műsorszolgáltatók számára alkalmas működési környezetet biztosít, lehetővé téve a médiarendszer használatát – mint instrumentumot –, az alapjogi jogosultak számára.

A véleménynyilvánítás szabadságának kiteljesedéséhez szükséges elengedhetetlen médiarendszer pluralizmusa – mint külső feltétel –, valamint a médiatartalmak pluralizmusa – mint belső feltétel –, amelyek viszont az egészséges piaci verseny függvényeiként léteznek. Ez szorosan kapcsolódik az alkotmányos állami célokhoz, illetve az állam jogalkotási és szabályozási mechanizmusához. Alkotmányos szempontból közelítve a kérdéshez leszögezhetjük, hogy ma Európában a véleménynyilvánítás szabadságának legteljesebb megvalósításához szükséges médiapluralizmus kialakításának legjobb eszköze a minőségi közszolgálati kommunikáció lehet. Ennek központi gondolati magva szorosan az alapjog jogosultjának pontos, színes tájékozódási és tájékoztatási érdekeit szolgálja. Míg a piacelvű modellben a tájékoztatás – még ha látszólag színes is –, érdemi és pontos információhoz jutás lehetősége súlyosan beszűkülhet, ha a médiatulajdonos piaci érdekei úgy kívánják.

Alkotmányos demokráciákban az államnak nincs meg az a lehetősége, hogy a piaci alapú médiarendszert, illetve annak külső és belső pluralizmusát politikai és más célból szűkítse, monokrómmá tegye, hiszen informálódási lehetőségét szűkítve az alapjogok jogosultjainak alkotmányos jogsérelmet idéz elő.

9. Véleménynyilvánítás szabadságának korlátai

Kiindulópontként deklarálnunk kell, hogy alkotmányjogi szempontból „[a]z Alkotmány dogmatikai rendszerében az Alkotmánybíróság az emberi méltósághoz való jogot az alapjogi katalógus élére helyezte, s közvetlenül mögé a vélemény-szabadságot, a kettő viszonyában pedig általában a szükségességi-arányossági teszt alapján foglalt állást.”^[158] Emellett azonban az Alaptörvény rögzíti, hogy a véleménynyilvánítás szabadságának gyakorlása nem irányulhat mások emberi méltóságának a megsértésére, nem irányulhat a magyar nemzet, a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösségek méltóságának a megsértésére.[159]

A fentiek alapján a véleménynyilvánítás korlátai az emberi méltósághoz való jog sérelme. Az Alkotmánybíróság által kimunkált joggyakorlata alapján leszögezhető, hogy valamennyi alkotmányos alapjog tekintetében lényeges és eldöntendő kérdés, hogy egyes alapjogok kollíziójának esetében milyen szempontok alapján lehet – lehet-e egyáltalán – korlátozni bizonyos jogokat. Az élethez és az emberi méltósághoz való jogot nem lehet korlátozás alá vonni így ebből kiindulva, más alapjogok, amelyek ezeket sértenék, természetesen korlátozás alá eshetnek. A véleménynyilvánítás – mint anyajoga a kommunikációs alapjogoknak -, illetve az ebbe a jogcsoportba tartozó sajtószabadságnak is ebben a vonatkozásban kiemelt jelentőséggel bír, hiszen nyilvánvalóan komoly sérelmeket okozhat egy politikai szereplőnek az ellentétes politikai vélemény megjelenítése a sajtó révén

Az egyéni véleménynyilvánítási szabadság szubjektív joga mellett az alkotmányos szabályokból következik a demokratikus közvélemény kialakulása feltételeinek és működése fenntartásának biztosítására irányuló állami kötelezettség. A szabad véleménynyilvánításhoz való jog objektív, intézményes oldala nemcsak a sajtószabadságra, oktatási szabadságra stb. vonatkozik, hanem az intézményrendszernek arra az oldalára is, amely a véleménynyilvánítási szabadságot általánosságban a többi védett érték közé illeszti. Ezért a

véleménynyilvánítási szabadság alkotmányos határait úgy kell meghatározni, hogy azok a véleményt nyilvánító személy alanyi joga mellett a közvélemény kialakulásának, illetve szabad alakításának a demokrácia szempontjából nélkülözhetetlen érdekét is figyelembe vegyék. Tekintettel arra, hogy a vizsgálat tárgya a véleménynyilvánítási szabadságnak a büntetőjog eszközeivel történő korlátozása, az alkotmányosság megítélésénél érvényesülnie kell a büntetőjog egész rendszerére vonatkozó alkotmányos követelményeknek is. Az Alkotmánybíróság kimondta, hogy *„a vélemény szabadságával szemben mérlegelendő korlátozó törvénynek nagyobb a súlya, ha közvetlenül másik alanyi alapjog érvényesítésére és védelmére szolgál, kisebb, ha ilyen jogokat csakis mögöttesen, valamely intézmény közvetítésével véd, s a legkisebb, ha csupán valamely elvont érték önmagában a tárgya (például a köznyugalom). A szabad véleménynyilvánításhoz való jog a véleményt annak érték és igazságtartalmára tekintet nélkül védi”*.^[160] Későbbi meghatározásában az Alkotmánybíróság finomhangolta gyakorlatát és kimondta, hogy *„Az Alkotmánybíróság megállapítja, hogy nem ellentétes az Alkotmánnyal a hatóság vagy a hivatalos személy becsületének vagy jó hírnevének büntetőjogi védelme. A szabad véleménynyilvánításhoz való jog által védett, alkotmányosan nem büntethető véleménynyilvánítás köre azonban a közhatalmat gyakorló személyekkel, valamint a közszereplő politikusokkal kapcsolatos véleménynyilvánítást tekintve tágabb, mint más személyeknél”*.^[161]

„Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint azonban fokozott alkotmányos védelmet élveznek az olyan értékítéletek, amelyek a közügyekre vonatkozó vélemények ütközésében kapnak hangot, még akkor is, ha esetleg túlzóak és felfokozottak. A demokratikus jogállam állami és önkormányzati intézményeinek szabad bírálata, működésük, tevékenységük kritikája – még ha az becsületsértő értékítéletek formájában történik is – a társadalom tagjainak, az állampolgároknak olyan alapvető alanyi joga, amely a demokrácia lényegi eleme. A demokrácia intézményrendszerének kiépülése és megszilárdulása idején – amikor még nem gyökeresedett meg a közügyek kulturált megvitatása – sincs olyan alkotmányos érdek, amely indokolná az értékítéletek közlésének korlátozását a hatóságok és a hivatalos személyek védelmében. A társadalom békéjének, demokratikus fejlődésének védelme nem igényli a büntetőjogi beavatkozást a hatóságok, hivatalos személyek tevékenységének, működésének olyan kritikájával, negatív megítélésével szemben sem, amely becsületsértő, gyalázkodó kijelentések, magatartások formájában nyilvánul meg. Jelen esetben is érvényes a 30/1992. (V. 26.) AB határozatban elfoglalt azon álláspont, miszerint paternalista hozzáállás büntetőjogi büntetésekkel formálni a közvéleményt és a politikai stílust (ABH 1992, 180.). A 36/1994. (VI. 24.) AB határozatban az Alkotmánybíróság utal arra, hogy a becsület csorbítására alkalmas tényállítás, híresztelés, illetve ilyen tényre közvetlenül utaló kifejezés használata pedig csak akkor büntethető, ha a becsület csorbítására alkalmas tény állító,

híresztelő, illetve ilyen tényre közvetlenül utaló személy tudta, hogy a közlése lényegét tekintve valótlan. A büntetődogmatika szabályaiból következően esetleg azért nem tudott annak valótlanágáról, mert a hivatása vagy foglalkozása alapján reá irányadó szabályok szerint – az adott állítás tárgyára, a közlés eszközére és címzettjeire tekintettel – a tőle elvárható figyelmet vagy körültekintést elmulasztotta.

9.1. A korlátozó tényezők csoportosítása

A demokratikusan szerveződő államokban Halmai Gábor által kidolgozott elmélet alapján^[162] négy csoportba foglalhatók a véleménynyilvánítás szabadságát korlátozó tényezők:

- az állam biztonságának védelme a társadalom abszolút védelme okán
- a közrend, közerkölcs védelme és a kiskorúak védelme
- a sérülékeny kisebbségek – a faji, etnikai, vallási nemzetiségi csoportok védelme
- a magánszféra védelme, szerzői jogok védelme, a becsület, a jóhírnév védelme valamint az adatok védelme.

9.1.1. Az állam biztonságának kérdése

Az állam biztonságának kérdése összefügg a politikai beszédek korlátozásával, azért erre a korlátozás rendkívül szűk módon alkalmazható és csak állambiztonsági szempontból lehetséges. Ide kapcsolódik az állami nemzeti- és az önkényuralmi jelképek, szimbólumok használatára vonatkozó szabályrendszer megsértése. Ennek egyik eklatáns példája volt Vajnai kontra Magyarország ügy,^[163] amelyben az Emberi Jogok Európai Bírósága több alkalommal elítélte a Magyar Államot, amiért Vajnai Attilát korábban szankcionálta vörös csillag nyilvános viselésért.

9.1.2. A közrend, közerkölcs védelme és a kiskorúak védelme

A közrend, közerkölcs védelme és a kiskorúak védelme szintén megalapozza a szólásszabadság korlátozását. Általában konszenzus övezi azt az állítást, hogy a média és a sajtószabadság valamint a véleménynyilvánítás korlátozása a kiskorúak érdekében megtörténhet, akár büntetőjogi eszközökkel is. A gyermekek életkori sajátosságuk miatt különösen érzékenyek és védtelenek a médiatartalmakkal szemben. Könnyen befolyásolhatók, mert még nem rendelkeznek elég tapasztalattal azok megértéséhez. Hiányzik belőlük a kritikai képesség és rendszerint a valóság és a fikció közötti

különbségtételhez szükséges tapasztalat, így a médiatartalmakat, illetve a média által közvetített üzeneteket nem képesek megfelelően kezelni, értelmezni.^[164] A korlátozás, illetve a büntetőnormák alkalmazásához szükséges és arányos mérték megállapításához az Alkotmánybíróság a kérdést megvizsgálta és a következőket mondta ki:^[165] egyfelől a vizsgálathoz abból kell kiindulni, hogy „a büntetőjog a jogi felelősségi rendszerben az ultima ratio. Társadalmi rendeltetése, hogy a jogrendszer egészének szankciós zárköve legyen. A büntetőjogi szankció, a büntetés szerepe és rendeltetése a jogi és erkölcsi normák épségének fenntartása akkor, amikor már más jogágak szankciói nem segítenek. Az alkotmányos büntetőjogból fakadó tartalmi követelmény, hogy a törvényhozó a büntetendő magatartások körének meghatározásakor nem járhat el önkényesen. Valamely magatartás büntetendővé nyilvánításának szükségességét szigorú mércével kell megítélni: a különböző életviszonyok, erkölcsi és jogi normák védelmében az emberi jogokat és szabadságokat szükségképpen korlátozó büntetőjogi eszközrendszert csak a feltétlenül szükséges esetben és arányos mértékben indokolt igénybe venni, akkor, ha az alkotmányos vagy az Alkotmányra visszavezethető állami, társadalmi, gazdasági célok, értékek megóvása más módon nem lehetséges”.^[166] Garzuly Éva szerint „büntetőjogi büntetésekkel a közvéleményt nem kell és nem is lehet korlátozni. Sokkal nagyobb visszatartó hatással van (vagy lehetne) az ilyen kifejezést használókra, ha azzal kell(ene) számolniuk, hogy a velük szemben indított polgári peres eljárás eredményeként nagy összegű – a régebbi szóhasználatnál ún. nem vagyoni kártérítést, vagy ahogy a jelenleg hatályos Polgári Törvénykönyv fogalmaz – sérelemdíjat kell(ene) fizetniük”.^[167]

Az Alkotmánybíróság arról is rendelkezik, hogy „[v]alamennyi alkotmányos alapjog tekintetében fontos kérdés, hogy azokat lehet-e és milyen feltételekkel megszorítani, korlátozni, kollíziójuk esetén milyen szempontok alapján kell a prioritást meghatározni. A véleménynyilvánítás, illetve az ebbe beletartozó sajtószabadság esetén ez a kérdés kiemelt jelentőséget kap, mivel ezen szabadságok a plurális, demokratikus társadalom alapvető értékei közé tartoznak”.^[168] A határozat arról is véleményt mond, hogy a gyűlöletkeltés esetében a történelmi és jelenkori tapasztalatok figyelembevételével elengedhetetlen, mivel ezek a megnyilvánulások akadályozzák, hogy az emberek bizonyos közösségei harmonikus kapcsolatban éljenek más csoportokkal. Ez, növelve egy adott, kisebb vagy nagyobb közösségen belüli érzelmi, szociális feszültségeket, szétszakítja a társadalmat, erősíti a szélsőségeket, az előítéletességet, az intoleranciát, ellenben csökkenti a plurális értékrendet és a különbözőséghez való jogot elismerő, toleráns, multikulturális, az emberek egyenlő méltóságának elismerésén alapuló, a diszkriminációt értékként el nem ismerő társadalom kialakulásának esélyét.

9.1.3. kisebbségek védelme

Gyűlöletbeszédnek tekinthetjük mindazon kifejezéseknek összességét, amelyek fajgyűlöletet, idegengyűlöletet, antiszemitizmust, vagy más intolerancián alapuló, így különösen az agresszív sovinizmuson, etnocentrizmuson, valamint a kisebbségekkel bevándorlókkal és bevándorolt ősökkel rendelkező személyekkel szembeni intolerancián alapuló gyűlöletet terjeszt, szít, hirdet vagy igazol.^[169]

A véleménynyilvánítás szabadságának egyik neuralgikus pontja a gyűlöletbeszéd kérdése. Török Bernát szerint *„a médiaszabályozás nagy változást hozott a gyűlöletbeszéd elleni médiahatósági fellépést megalapozó tilalmakban. Ez a változás annak ellenére nem kapott kellő hangsúlyt, hogy a korábbi évek jogalkalmazása e téren a szóláskorlátozások gazdag gyakorlatát alakította ki”*.^[170] A gyűlöletbeszéd fogalmának meghatározásához az Alkotmánybíróság részéről már idézett 30/1992 (V. 26.) AB határozatban foglaltak alapján érdemes közelíteni melyszerint a gyűlöletbeszéd során két különleges emberi jog feszül egymásnak. Egyfelől a véleménynyilvánítás szabadsága, másfelől a gyűlölettel érintett személy vagy csoport emberi méltósága. Az ECRI számos javaslatot fogalmaz meg gyűlöletbeszéd témában,^[171] amelyhez az Alkotmánybíróság is kapcsolódik.^[172] A 18/2004 AB határozat kimondja, hogy *„nem a véleménynyilvánítási szabadságával él, hanem gyűlöletre uszít az, aki – erőszakos cselekedetre, ilyen magatartás vagy tevékenység kifejtésére hív fel, akkor ha a veszély nem csupán feltételezett, hanem a veszélyeztetett jogok konkrétak, és az erőszakos cselekedet közvetlenül fenyeget.”* A büntetőjogi dogmatika szerint a közvetlen veszély kérdésköre, időben és pontosan meghatározható, az élet testi épség fenyegetésére alkalmas cselekmény, amelyhez a gyűlöletbeszéd, mint tényálláson kívüli részesi magatartás kapcsolódik, melyet a jogalkotó sui generis tényállássá minősített át, melynek jogi tárgya a személyek csoportjai ellen irányuló előítéletektől mentes, mindenki számára egyenlő megbecsülést és emberi méltóságot biztosító közhangulat, és ennek háborítatlanságához fűződő köznyugalom.^[173] A bűncselekmény fontos eleme a nyilvánosság, ezért az elkövetési magatartás kifejtése csak nyilvánosság előtt lehetséges, ott azonban rögtön befejezetté válik. Tettesként minden – az alannyá-válás feltételeinek megfelelő – személy szóba jöhet, s nem minősül mentő körülmények az sem, ha az uszítással támadott csoport egy tagja követi el a bűncselekményt. Ha a bűncselekmény nyomtatásban megjelentetett újságcikk révén valósul meg, akkor a cikk szerzője és a lap főszerkesztője társtettesként felelnek. Elektronikus sajtómegjelenés esetén a cikk szerzője, adminisztrátora és akár a szolgáltató is felelősségre vonható.

9.1.4. A magánszféra védelme

Ebben a tárgykörben is a büntetőjogi védelem körén belül található alkotmányos értékek megsértését jelentő bűncselekmények, a személyiségi jogok,^[174] a rágalmazás, becsületértés,^[175] illetve a szerzői jogok^[176] megsértése okán lehet és kell korlátozni a véleménynyilvánítást, mint alapvető szabadságjogot. Ezen korlátok átlépés polgári és büntetőfelelősséget keletkeztet. A magánszféra védelme a közhatalmat és az állami tisztséget betöltők esetében eltér, mert ezen személyi kör esetében a véleménynyilvánítás szabadsága szűkebben korlátozható, mint az átlag polgároké. Ebben a kérdésben számos határozatot találhatunk az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélezési gyakorlatából, melyek egy irányba mutató joggyakorlat fejlődést jelentenek és ez természetesen hatással volt Magyarország alkotmányos jogfejlődésére is.^[177]

Az Alkotmánybíróság 3333/2018 (X. 26.) határozatában visszautalva a korábbi joggyakorlatára, és rögzítette, hogy *„vizsgálandó kérdés, hogy az indítványozó által tett kijelentések értékítéletnek vagy tényállításnak minősülnek-e.”* [...] Ezen felül a hivatali tevékenység gyakorlásával összefüggésben, *e minőségében érintő véleménynyilvánítás megítélésére is a fentiekben citált alkotmánybírósági határozatokban meghatározott – magasabb tűrési kötelezettséget előíró – mérce az irányadó.*^[178] [...] *„A »közhatalmat gyakorló személyeket és a közszereplő politikusokat is megilleti a személyiségvédelem, ha az értékítélet a személyüket nem a közügyek vitatása körében, nem közéleti tevékenységükkel, hanem magán- vagy családi életükkel kapcsolatban érinti«. Másrészt meg kell hajlania a szólásszabadságnak az emberi méltóság előtt akkor is, amikor a megfogalmazott vélemény nem pusztán nevesített személyiségi jogokat sért, hanem – az érintett személy ember mivoltának semmibe vételével – az emberi méltóság korlátozhatatlan aspektusába ütközik”.*^[179]

9.2. A korlátozhatósági mércében meglévő különbségek.

A véleménynyilvánítás szabadsága és a sajtószabadság és korlátozása általánosságban összekapcsolódik, hiszen ha a megjelenített vélemény súlyosan alapjogsértő, akkor a megjelenítéshez használt eszközök, így a sajtóban, a művészi kifejezőeszközökben megjelenő tartalom is súlyosan jogsértő lesz ezért a véleménymegjelenítő instrumentumok is korlátozás alá eshetnek. Ilyen eszközkorlátozás a sajtó esetében a cenzúra, amely előremenő hatállyal ellenőriz és megakadályozza a sajtótermék nyilvánosságra kerülését.^[180] A sajtótermékek megjelenését érdemben befolyásolhatja a szűkös kapacitások elosztására vonatkozó

döntések, melyek nem minősülnek cenzúrának. Ebben a kérdésben az Alkotmánybíróság a megfogalmazta,^[181] hogy a kapacitások kihasználtságára vonatkozó döntéskor az értékelési szempontoknak törvényben szabályozottnak kell lenniük és a nyilvánosság számára világosnak és átláthatónak rendszerben kell zajlaniuk. szintén nem minősül cenzúrának, ha a hatóság vagy bíróság utólag ellenőrzi a sajtóterméket.

9.3. A korlátozhatósági mércék differenciáltságának indokai

Az Alkotmánybíróság egy határozatában^[182] kimondta, hogy akár egy gyengébb alkotmányos védelemben részesülő kereskedelmi szólás összefonódhat a közügyek megvitatásával, ezért korlátozásakor körültekintően kell eljárnia a jogalkotónak. A másik terület a differenciált korlátozási mérce alkalmazására, a technológia hatása. A webes kommunikáció jelentősen módosított az vélemény- és az adatnyilvánosság korábban kialakult és megszokott rendszerét. Udvary Sándor írja, hogy *„a nyilvánosság alapvető struktúrájában az elmúlt egy évtizedben bekövetkező és napjainkban is egyre gyorsuló ütemben végbemenő kvantitatív és kvalitatív változások, a technológia következtében átalakuló kommunikációs tér jelentékeny hatással bír a szólás- és sajtószabadság érvényesülésére, lényegesen meghaladva a változásoknak a folyamat kezdetén prognosztizált mélységét”*.^[183]

A XXI. századra nem csupán az online hírportálok – sok esetben az offline világ meghatározó médiumainak online kiadásai, „klónjai” -, hanem a többnyire a társadalomban alulról szerveződő, magánkezdemenyvezésként működtetett fórumok működtetői, (a blogszféra és a közösségi média) is meghatározó szereplői a hír- és tájékoztatási versenynek, sőt releváns versenytársaivá váltak a hagyományos nyomtatott lapoknak és az offline (lineáris) médiaszolgáltatásnak. Az interneten zajló kommunikációnak ugyanakkor számos, különböző megjelenési formája azonosítható, sőt az egyes közlések alkotmányossági szempontból más-más megítélés alá tartoz(hat)nak. A szabályozásnak ebből fakadóan szükségszerűen differenciált megközelítést, a korlátozhatóság különböző mércéit kell alkalmaznia:^[184]

Amint azt az Alkotmánybíróság is leszögezi *„az internet mint kommunikációs csatorna az emberi kommunikáció egyre változatosabb formáinak lehetőségét teremti meg, amely formák közül egyre több nyilvánvalóan nem sorolható be a tömegkommunikáció fogalmi körébe, így ezekre nem irányadók a sajtó szabályozásánál meghatározó szempontok”*.^[185] A korlátozhatósági mércék alkalmazásának mélysége és differenciáltságának megközelítése tehát a sajtó által közvetített objektív és szubjektív vélemény által elszenvedett vagy a jövőben megtörténő alapjogi jogsérelem mélysége és tárgyi súlya a címzett – akár természetes személy, vagy csoport, illetve maga a társadalom – vonatkozásában. A szólás-

és a véleménynyilvánítás külön kezelése, azaz a sajtószabadságot, önálló entitásként alapjogi instrumentumokkal felruházni lehetséges: „*vagyis ha a két jogot eltérőnek tekintjük, akkor hozzájuk eltérő részjogok és kötelezettségek kapcsolódhatnak*”.^[186] A kérdésnek van létjogosultsága, mert ahogy Koltay fogalmaz – „*a média Európában speciális tartalmi szabályozás alá esik (pl. gyűlöletbeszéd, gyermekekre káros tartalom korlátozása, emberi méltóság védelme, kereskedelmi kommunikáció korlátozása), fokozott szerephez jut a szerzői jogi szabályozás, korlátozott a piacra lépés és a túlzott piaci befolyás megelőzése érdekében a tulajdonlás, léteznek must carry és must offer szabályok, a műsorkvóta-szabályok értelmében meghatározott mennyiségű európai (és egyes államokban nemzeti) tartalmat kell közzétenni, és szintén számos állam írja elő a kiegyensúlyozott tájékoztatás kötelezettségét, valamint elismeri a választadási jogot*”.^[187]

10. Összegzés, de lege ferenda

A véleménynyilvánítás szabadságának kérdése a XXI. század egyik legkomolyabb jogi kihívásainak egyike. A határokon átívelő online felületeken azonos időben számos joghatósági térben megjelenő ellenőrizhetetlen információtömeg, a darkweben elhelyezett – bűncselekményt megvalósító gyűlöletbeszéd, jogellenes és káros tartalmak révén keletkezett kihívások mellett a nyugati társadalmat sújtó civilizációs problémák kiéleződése is megoldásért kiált. A technológiai óriás cégek által alakított új jogréteg látszólag megállíthatatlanul halad az internet logikájára épülő centralizált koncentráció felé, amelyben minden kérdést egyféle logika szerint döntenek el, számos ügyben gyakorlatilag visszavonhatatlan cenzúrát alkalmazva. Ezek a technológiai társaságok pénzügyi szempontból is vetekednek, illetve jócskán meg is haladják egyes államok pénzügyi lehetőségeit és már csupán egyetlen lépés választ el a nemzetközi eredeti vagy származékos jogalanyiság elnyerésétől, amikor is egy „tech óriás” azonos nemzetközi megítélés alá eshet egy szuverén főhatósággal, saját népességgel és területtel rendelkező állammal. Több milliárd ember véleménynyilvánítási szabadságjogára gyakorolt hatás akkora hatalom, amelynek mértékét szerintem még senki nem látja be. A hagyományos demokratikus értékek talaján felnövekedett alapvető emberi jogok és nemzeti alkotmányokban rögzített alapjogi katalógusok értéktartalma is ennek megfelelően átalakulóban van.

A tanulmányban említett néhány jogeset is jól példázza, hogy a véleménynyilvánítás, sajtó vagy a szólás szabadsága, a vallás és lelkiismereti szabadság, a művészi önkifejezés, a tudomány szabadsága, politikai szabadságjogok – a pártalapítás joga, a választáshoz és a választhatósághoz való jog, a gyülekezés és az egyesülés szabadsága -, olyan értékek,

melyeket általában a helyi ismeretek és organikus jogfejlődés talaján lehet értelmezni. Egy nemzetközi térben mozgó erősen profitorientált gazdasági társaság a jelenlegi információtechnológiai térben nehezen tud minden jogrendszerben elfogadható döntést hozni. Az Európai Unió Tanácsának 2008/913/IB a rasszizmus és az idegengyűlölet egyes formái és megnyilvánulásai elleni, büntetőjogi eszközökkel történő küzdelemről szóló kerethatározatának 1. cikke kimondja, hogy a (1) Minden tagállam meghozza a szükséges intézkedéseket annak biztosítására, hogy a következő szándékos cselekmények büntetendők legyenek:

„a) nyilvánosság előtt erőszakra vagy gyűlöletre uszítás faji, bőrszín szerinti, vallási, származás szerinti vagy nemzeti, illetve etnikai hovatartozásuk alapján meghatározott személyek csoportjával vagy e csoport valamely tagjával szemben;

1. *b) az a) pontban említett cselekmény elkövetése röpiratok, képek vagy egyéb anyagok nyilvános terjesztése vagy forgalmazása útján;*
2. *c) a Nemzetközi Büntetőbíróság statútumának 6., 7., illetve 8. cikkében meghatározott népiirtás, emberiség elleni vagy háborús bűncselekmény nyilvánosság előtti védelmezése, tagadása vagy súlyosan jelentéktelen színben való feltüntetése faji, bőrszín szerinti, vallási, származás szerinti vagy nemzeti, illetve etnikai hovatartozásuk alapján meghatározott személyek egy csoportja vagy e csoport valamely tagja ellen irányuló módon, amennyiben az adott cselekményt olyan módon valósítják meg, hogy az e csoport vagy annak valamely tagja ellen erőszakra vagy gyűlöletre való uszításra alkalmas;*
3. *d) a Nemzetközi Katonai Törvényszéknek az 1945. augusztus 8-i Londoni Egyezményhez csatolt chartája 6. cikkében meghatározott bűncselekmények nyilvánosság előtti védelmezése, tagadása vagy súlyosan jelentéktelen színben való feltüntetése faji, bőrszín szerinti, vallási, származás szerinti vagy nemzeti, illetve etnikai hovatartozásuk alapján meghatározott személyek egy csoportja vagy e csoport valamely tagja ellen irányuló módon, amennyiben az adott cselekményt olyan módon valósítják meg, hogy az e csoport vagy annak valamely tagja ellen erőszakra vagy gyűlöletre való uszításra alkalmas”.[188]* Ezek a nemzeti keretek között meghozott instrumentumok hatékonysága megkérdőjelezhetővé vált egy globalizálódó világban és egy transznacionális jogrend irányába tolják a ma még tagállami szuverenitást.

A legkomolyabb kihívást azonban a jogalkalmazás területén kereshetjük, hiszen vannak nemzetközi bíróságok, de az erős érdekérvényesítő képességgel rendelkező szupranacionális szervezetek és a sokszor védekező nemzetállamok a meghozott döntések elfogadása és végrehajtása tekintetében ellentétes pólusra kerülhetnek.

10.1. De lege ferenda javaslat

Az Igazságügyi Minisztérium azért hozta létre a Digitális Szabadság Bizottságot (Bizottság), hogy a transznacionális technológiai cégek működésének átláthatóvá tétele megvalósulhasson. Érezhető, hogy a tanulmányomban felvetett egyik problémát a kormányzat is érzékeli. A Bizottság az állami szervek tapasztalataira építkezve témakörönként megvizsgálja az online- digitális tér szerteágazó kihívásait. Ismert, hogy a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság elnöke Péterfalvi Attila azt javasolta az egyik Bizottsági ülésen, hogy a kormány alkosson a közösségi média tekintetében egy olyan normát, amely jogszerűvé teszi a közösségi profilok esetleges felfüggesztését, illetve a magyar illetékes hatóságok ezeket a döntéseket felülbírálhassák. A kérdés azért égetően fontos, mert számos kérdésben Facebook profilt használ a központi kormányzat is a választókkal történő kommunikációhoz. Egy jogellenesen működő cenzúra, akár a választásokba történő beavatkozásként is felfogható. Ha csak ezt a kérdést vesszük előtérbe, látható, hogy számos politikai párt, illetve politikai vélemény tűnik el a teljes profillal együtt a jogellenesen és önkényesen alkalmazott cenzúra okán. A feltöltött tartalmak pedig semmilyen módon nem férhetők hozzá a tartalomgazda részéről. További számos kérdést vet az a jelenség, hogy a szűrés nélkül felfüggesztett Facebook személyes profilok esetleges feloldása csak a személyi igazolványról készült fotó elküldése után, napokkal később történhetett meg.[189] Az így megkapott személyes adatok tárolása nem egyértelmű és világos: kik és milyen jogcímen használják fel ezeket az adatokat, meddig és hol kerülnek eltárolásra, illetve ezeknek a személyes adatoknak mi lesz a végső sorsa.

A Digitális Szabadság Munkacsoport „Fehér Könyve” kimondja, hogy az online platformoknak saját szabályozása van ennek a szabályozásnak hatása van a véleménynyilvánítás szabadságára. Ha ezt a kitételel elfogadjuk, akkor kimondható, hogy a digitális rendszerben működő online platformoknak irányítói nem jogalkotói minőségben hozott normarendszer alapján született döntései komoly hatással vannak a szólásszabadság alkotmányos jogának érvényesülésére, hiszen ők határozzák meg a szólásszabadság határait, felügyeletét és eljárásrendjét alkotmányos garanciák és felhatalmazás nélkül. Ez a fehér Könyv szerint nemzeti szuverenitást érintő problémát is felvet, hiszen a jog megkettőződéséhez vezet és *„egy pszeudojogrendszert hoz létre”*. [190]

A megoldást abban látom, hogy Magyarország Alkotmánybírósága vizsgálja meg az Alaptörvény szűrőjén keresztül mennyiben felel meg az egyes nemzetközi technológiai cégek működési gyakorlata a magyar alkotmányos és jogállami követelményeknek. Foglaljon állást abban a kérdésben, hogy ha ezek az online platformok – a szolgáltatásukat igénybe vevő

felhasználók számára – úgynevezett általános szerződési feltételeket hoznak létre, kerülhetnek-e törvényességi és alkotmányossági vizsgálat hatálya alá. Egyértelmű, hogy az általános szerződési feltételek csupán általános jellegű polgári felhasználási szerződést alkotnak meg, melyeknek meg minden tekintetben kell felelniük a jogszabályi hierarchiának, akkor is, ha a kérdéses platform fizikailag nem Magyarország területén működő szerveren van és a kihelyezett tartalom egy időpillanatban számos más jogrendszerű országban is megjelenhet. A kérdés számos ponton nagyobb látószögű jogalkotás és jogalkalmazás révén lenne kezelhető, ám a szuverenitásukat féltő államok és a demokratikus deficit miatt ez ma még nem tűnik megvalósíthatónak.

[1] 30/1992. (V. 26.) AB határozat III. 2.1. pont.

[2] Hantos Károly: A káosz, mint a rend egyik képe – távolról nézve a káosz is rend, és közelről nézve a rend is káosz. In. Farkas Ádám – Hantos Károly (szerk.): Káosz és Rend. Magyar Képzőművészeti és Iparművészeti Társaságok Szövetsége Kiadó. Budapest, 1999. 7. o.

[3] Renan, Ernest: Jézus élete. (ford. Réz Pál) Európa Könyvkiadó. Budapest, 1991. 287. o.

[4] Szabó Miklós (szerk.): Jogbölcseleti előadások. Prudentia Iuris 11. Miskolc 1998. 213. o.

[5] Maurice Cranston: What are Human Rights? Bodley Head; British First Edition. London, 1973. 36. o. In. Szabó Miklós: i.m. 220. o.

[6] Vagyis egy olyan állítás, melynek igazságtartalma közvetlenül a benne szereplő fogalmak definíciójára, illetve az axiómákra hivatkozik.

[7] Jacques Maritain: Le Droits de l'Homme et La Loi Naturelle. New York: Éditions de la Maison Française, 1942. [The Rights of Man and Natural Law].

[8] Szabó Miklós: i.m. 221. o.

[9] Takács Péter: Emberi jogok. In. Szabó Miklós (szerk.): Jogbölcseleti előadások. Prudentia Iuris 11. Miskolc 1998. 224. o.

[10] Brüsszel, 2020.9.30. SWD (2020) 316 final.

[11] Cservák Csaba: Az Alapjogok (és az Alaptörvény) érvényesüléséről, alkalmazhatóságáról. Jogelméleti Szemle 2017/3. szám. 15. o., illetve Vö. Tóth J. Zoltán: Alkotmányjog. In. Sztárayné Kézdy Éva: Jogi Alapismeretek. Patrocinium Kiadó. Budapest, 2013. 104-108. o.

[12] Széchenyi István: Hitel. 1830. *„Az egészséges nemzetiségnek pedig egy fő kísérője a nemzeti nyelv, mert míg az fennmarad, a nemzet is él, bármi sínlődve is sokszor – mint erről számos a példa –, de ha az egyszer elnémul, akkor csak gyászfűzt terem a hon, mely a voltakéért szomorúan eregeti földre csüggeteg lombjait”.*

[13] Schlett István: A politikai gondolkodás története Magyarországon. I. köt. Századvég Kiadó. Budapest, 2018. 39. o.

[14] Cservák Csaba: A véleménynyilvánítás szabadságjoga a média (szem)üvegén keresztül. In. Jogelméleti Szemle. Forrás: <http://jesz.ajk.elte.hu/cservak41.html> (letöltve: 2020. november 10.)

[15] Angol, bolgár, cseh, dán, észt, finn, francia, görög, holland, horvát, ír, lengyel, lett, litván, magyar, máltai, német, olasz, portugál, román, spanyol, svéd, szlovák, szlovén.

[16] Európai Unió Alapjogi Charta 22. cikke.

[17] Vö. Orwell George: 1984. Helikon Kiadó. Budapest. 2020.

[18] Scruton Roger: Fools Frauds and Firebrands – Thinkers of the New Left. Bloomsbury, London (2015). Magyarországon kiadta a Közép- és Kelet-Európai Történelem és Társadalom Kutató Közalapítvány Kiadó. Budapest, 2019. 24. o.

[19] Scruton Roger: i.m. 27. o.

[20] EuroNews: Magyar tagja is van a Facebook új „Legfelsőbb Bíróságának”. Forrás: <https://hu.euronews.com/2020/05/11/magyar-tagja-is-van-a-facebook-uj-legfelsobb-birosaganak> (letöltve: 2020. szeptember 28.)

[21] Erdős Csaba – Takács Albert- Téglási András: Alkotmány és Államtan – kormányzati tanulmányok. (Hatályosított kézirat). NKE Kiadó. Budapest, 2020. 27. o.

[22] Yousaf Humza képviselő és miniszter. Forrás: <https://www.snp.org/your-team/humza-yousaf/> (letöltve: 2020. november 10.)

[23] Hate Crime and Public Order (Scotland) Bill. Forrás:
<https://beta.parliament.scot/-/media/files/legislation/bills/current-bills/hate-crime-and-public-order-scotland-bill/introduced/explanatory-notes-hate-crime-and-public-order-scotland-bill.pdf>
(letöltve: 2020. november 10.)

[24] Aggravation of offences by prejudice (11. Section 1 sets out the different circumstances in which an offence

can be aggravated by prejudice.)

[25] Hate Crime and Public Order (Scotland) Bill:
<https://beta.parliament.scot/bills/hate-crime-and-public-order-scotland-bill> (letöltve: 2020. november 10.)

[26] 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról – 171. §.

[27] Who spoke to the lead committee about the Bill In:
<https://beta.parliament.scot/bills/hate-crime-and-public-order-scotland-bill> (letöltés: 2020. november 10.)

[28] 1878. évi V. törvénycikk indokolása – a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és vétségekről. VI. Fejezet – A törvény, a közhatóságok vagy a közhatósági közegek elleni izgatás.

[29] 30/1992. (V. 26.) AB határozat IV. 4. pont utolsó fordulata.

[30] „Nincsen büntetés bűnösség nélkül”.

[31] Ld. 2012.- évi C. törvény 4. §.

[32] Ld. A redukált cselekményfogalom ismérveit, az objektív hatóképességet és szubjektív akaratlagosságot.

[33] Például a nagynyilvánosság előtti kijelentésekkel válik befejezetté a Btk. 332. § közösség elleni uszítás, Btk. 333. § A nemzetiszocialista vagy kommunista rendszerek bűneinek nyilvános tagadása és a Btk. 334. A Nemzeti jelkép megsértése.

[34] 30/1992 (V. 26) AB határozat II. rész 3. pont.

[35] 30/1992. (V. 26.) AB határozat, III./2.1.

[36] Koltay András: A szólásszabadság alapvonalai – Magyar, angol, amerikai és európai összehasonlításban. PhD értekezés PPKEJÁK DI. Budapest, 2007. 50. o.

[37] 37/1992. (VI. 10.) AB határozat, ABH 1992. 227. 229.

[38] 65/2011. (XII. 20.) AB határozat

[39] Abh.2. ABH 1992, 227, 229.

[40] A plebsnek megadott felszólaláshoz, az elégedetlen morgolódásra való jog.

[41] Az 1047/1974. (IX. 18.) MT határozat egyes rendelkezései alkotmányellenességének vizsgálatára irányuló indítványok, valamint mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenesség megszüntetése tárgyában szóló 37/1992. (VI. 10.) AB határozat. II. rész 2. a) pont.

[42] Simon Éva: A véleménynyilvánítás szabadsága. In Lamm Vanda: Emberi Jogi Enciklopédia. HVG-ORAC Kiadó. Budapest, 2018. 726. o.

[43] Alaptörvény IX. cikk (1) és (2) bekezdések.

[44] Gáva Krisztián: Történetek az Agoráról – az új népszavazási törvény jogalkalmazási tapasztalatai. In Téglási András. Tanulmányok a választási rendszerek és a népszavazás aktuális kérdéséről. Dialóg Kampus Kiadó. Budapest, 2019. 33. o.

[45] A Skót- és az Angol Parlament összeolvadásával egyértelműen az utóbbi erősödött meg, de Skócia is nyert ezzel, hiszen ezután az angol gyarmatokkal is kereskedhetett.

[46] Salamon Konrád: Világtörténelem. Akadémiai Kiadó. 2011. 675. o.

[47] Fábián Gergely – Virág Barnabás: Bankok a történelemben: innovációk és válságok. Magyar Nemzeti Bank kiadó. 2018. 152. o.

[48] Fábián Gergely – Virág Barnabás: i.m. 157. o.

[49] Saint-Simon Claude-Henri de: Válogatott írásai – Az ipari rendszerről. Gondolat Kiadó. Budapest, 1963. 326. o.

[50] Bebel August: Charles Fourier élete és eszméi. Gondolat Kiadó. Budapest, 1962. 9. o.

[51] August Bebel: i.m. 34. o.

[52] Mazauric Claude: Babeuf és az egyenlők összeesküvése. Kossuth Kiadó. Budapest, 1964. 20. o.

[53] Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 1948. dec. 10. Forrás:
https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/hng.pdf (letöltve: 2020. november 6.)

[54] Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 1966. december 16.

[55] 1976. évi 9. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről.

[56] Az Emberi Jogok Európai Egyezménye 1950. november 4. Forrás:
https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_HUN.pdf (letöltve: 2020. november 6.)

[57] 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről

[58] Amerikára, Afrikára és Ázsiára az emberi jogok védelméről és előmozdításáról szóló regionális dokumentumok:
<https://hu.humanrights.com/what-are-human-rights/international-human-rights-law/international-human-rights-law-end.html> (letöltés: 2020. november 6.)

[59] Simon Éva: i.m. 728. o.

[60] Az Európai Unió Alapjogi Chartája (2016/C 202/02)

[61] Simon Éva: i.m. 728. o.

[62] Scruton Roger: i.m. 45. o.

[63] Václav Havel: a szabadság igézete. Kalligram Kiadó. Budapest, 2012. 237. o.

- [64] Immanuel Kant: Az erkölcsök metafizikájának alapvetése Gondolat Kiadó. Budapest, 1991. 75. o.
- [65] Hans Kelsen: Értékítéletek a jogtudományban. In. Jog és filozófia. (Varga Csaba szerk.) Tempus Kiadó. Budapest, 1998. 172. o.
- [66] Pierre Rousselin: Les democraties en danger. First 2014. 346.o. In. Bertrand Matthieu: A jog a demokrácia ellen. Századvég Kiadó. Budapest, 2018. 126. o.
- [67] Ryszard Legutko: A demokrácia Csúfsága. Attraktor Kiadó. Máriabesnyő-Gödöllő, 2005. 47. o.
- [68] Tocqueville Alexis de: Az Amerikai Demokrácia. Európa Könyvkiadó. Budapest, 1992. 256. o.
- [69] Alexis de Tocqueville: i.m. 260. o.
- [70] Alexis de Tocqueville: i.m. 261. o.
- [71] Alexis de Tocqueville: i.m. 264. o.
- [72] Árva Zsuzsanna: Kommentár Magyarország Alaptörvényéhez. Wolters Kluwers Kiadó. Budapest, 2016. Forrás: <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A1100000.ATK/ts/20160701/> (letöltve: 2020. november 6.)
- [73] Pariser Eli: The Filter Bubble: What the Internet is Hiding from You. Penguin Press. New York, 2011. 294. o.
- [74] Siposhegyi Zoltán: Magyar tagja is van a Facebook új „Legfelsőbb Bíróságának”. Forrás: <https://hu.euronews.com/2020/05/11/magyar-tagja-is-van-a-facebook-uj-legfelsobb-birosaganak> (letöltve: 2020. november 4.)
- [75] BH 2016.12.330: Kúria Pfv. II. 20.240/2016/3. A Facebook profil fenntartója is felelősséggel tartozik a profiloldalán megjelenő jogsértő tartalmú közlésekért [2013. évi V. tv. 2:42. § (2) bek., 2:51. § (1) bek.].
- [76] BH 2014.12.380: Kúria Kvk. V. 37.198/2014. Ha a Facebook oldalon közzétett szlogen nem értelmezhető egyértelműen, nem nyilvánvaló a választópolgárok számára a tartalma,

illetve az üzenete, akkor a rendelkezésre álló egyéb tényekre is figyelemmel megállapítható a választási alapelvek megsértése [2013. évi XXXVI. tv. 2. § (1) bek., 151. §].

[77] A Kúria Bfv.I.704/2015/9. számú végzése megsemmisítéséről szóló 3263/2018. (VII. 20.) AB határozat.

[78] ABH 1994, 219

[79] 7/2014. (III. 7.) AB határozat. Indokolás [61]-[62].

[80] Vö. 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [48].

[81] 31995L0046 Az Európai Parlament és a Tanács 95/46/EK irányelve (1995. október 24.) a személyes adatok feldolgozása vonatkozásában az egyének védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról.

[82] A természetes személyek védelme a személyes adatok kezelése vonatkozásában – az Európai Unió Bírósága C-210/16. sz., Unabhängiges Landeszentrum für Datenschutz Schleswig-Holstein és társa kontra Facebook Ireland Ltd ügyben 2018. június 5-én hozott ítélete (EJ, 2018/4., 36-43. o.)

[83] Ugyanazon szolgáltatóval vagy eladóval szemben érvényesítendő igények fogyasztók közötti engedményezése – az Európai Unió Bírósága C-498/16. sz., Maximilian Schrems kontra Facebook Ireland Limited ügyben 2018. január 25-én hozott ítélete (EJ, 2018/3., 37-40. o.)

[84] Zódi Zsolt – Lőrincz Viktor: Az Alaptörvény és az alkotmánybírósági gyakorlat megjelenése a rendes bíróságok gyakorlatában, 2012-2016. Forrás: http://real.mtak.hu/104907/1/real_ZZ.pdf (letöltve: 2020. december 30.)

[85] Hoax alatt minden olyan tartalmat értünk, amely el akarja hitetni a fogyasztóval, hogy igazak a benne foglaltak, miközben ez nem így van. Hoax lehet egy email, egy álhír vagy akár egy vírus is. Forrás: <https://thepitch.hu/online-marketing-szotar/hoax/> (letöltve: 2020. október 15.)

[86] Vö. 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről. 337. §

[87] 15/2020. (VII. 8.) AB határozat – a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény

337. § (2) bekezdése értelmezésére és alkalmazására vonatkozó alkotmányos követelmény megállapításáról [20] pont.

[88] A koronavírus miatti evakuálásról szóló hamis SMS-ekre figyelmeztet a rendőrség.

Forrás:

<https://ma7.sk/aktualis/a-koronavirus-miatti-evakualasrol-szolo-hamis-sms-ekre-figyelmeztet-a-rendorseg> (letöltve: 2020. október 15.)

[89] A bíróság tájékoztatója a koronavírus elleni védekezésről szóló 2020. évi XII. törvény tárgyában.

<https://birosag.hu/hirek/kategoria/ugyfeleknek/tajekoztato-koronavirus-elleni-vedekezesrol-szolo-2020-evi-xii-torveny> (letöltve: 2020. október 15.)

[90] Koltay András: Vallások, az állam és a szólás szabadsága. Századvég Kiadó. Budapest, 2016. 13. o.

[91] Vö. Paczolay Péter: A lelkiismeret és vallásszabadság. In Halmai Gábor – Tóth Gábor Attila (szerk.): Emberi jogok. Osiris Kiadó. Budapest, 2003. 538. o.

[92] Koltay András: i.m. (2016) 15. o.

[93] 30/1992. (V. 26.) AB határozat III. 1.2. pont utolsó fordulata.

[94] Zlinszky János: A vallásszabadság gyakorlati kérdései az alkotmány és az alkotmánybírósági határozatok tükrében [1] (IAS, 2005/1., 89-101. o.)

[95] Zlinszky János: i.m. IAS, 2005/1., 96. o.

[96] 1949. évi XX. törvény 60. § (3) bekezdése.

[97] A lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvény egyes rendelkezéseinek, továbbá az egyházi elismerésről és az egyházi jogi személyek jogállásának és működésének sajátos szabályairól szóló 295/2013. (VII. 29.) Korm. rendelet egyes rendelkezéseinek nemzetközi szerződésbe ütközéséről és folyamatban lévő ügyben történő alkalmazásának kizárásáról szóló 23/2015. (VII. 7.) AB határozat. [87], [88] pontok.

[98] Alaptörvény VII. cikk (4) bekezdés.

[99] 1993. évi XXXI. törvény – az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről.

[100] BVerge, 1 BvR 308/69. In Koltay András: i.m. (2016) 50. o.

[101] Arató Balázs – Cservák Csaba: A német alapjogvédelem és alkotmánybíráskodás rendszeréről. (JESZ 2020/2) Forrás: http://jesz.ajk.elte.hu/2020_2.pdf (2020. december 30.) 3. o.

[102] Bverge 1 BvR 1087/91. illetve lásd még Schanda Balázs- Koltay András: A Lautsi-ügy a feszületről az állami iskola osztálytermében. Jogesetek Magyarázata, 2011/4. 77skk.; Koltay András: Európa és a feszület jele. In: Tattay Levente -Pogácsás Anett – Molnár Sarolta (szerk.): Pro Vita et Scientia. Ünnepi kötet Jobbágyi Gábor 65. születésnapja alkalmából. Budapest, Szent István Társulat, 2012. 127-153.

[103] Vö. Arató Balázs: Alkotmányjogi panasz a német jogrendben, különös tekintettel a befogadhatóság kérdésére, In: Anon (szerk.) Az Alaptörvény érvényesülése a bírói gyakorlatban II., HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. (2019) 502-515. oldalak.

[104] Lynch vs, Donelly ügy 465 U.S. 668 (1989).

[105] American Civil Liberties Union – Amerikai Liberális Civilek Uniója.

[106] Counthy of Allegheny vs ACLU (1989)

[107] Vö. Lynchvs Donelly ügy (1989), Van Orden vs. Perry ügy (2005), Salazar vs, Buono ügy (2010).

[108] Koltay András: Visszatérés a blaszfémiához – a Charlie Hebdo-gyilkosságok után (JK, 2015/12.) 581. o.

[109] R. vs Lemon ügy AC 617 [1979]

[110] [1991] 1 QB 429.; [1991] 1 All ER 306, DC.

[111] Koltay András: i.m. (2016) 246. o.

[112] Vö. Benvenisti Eyal: Margin of Appreciation, Consensus and Universal Standards. International Law and Politics. 1994. 844. o.

[113] A Görög Alkotmányszöveg. Forrás:
https://www.constituteproject.org/constitution/Greece_2008.pdf?lang=en (letöltve: 2020. november 6.)

[114] Francia Alkotmány.
<https://www.conseil-constitutionnel.fr/le-bloc-de-constitutionnalite/texte-integral-de-la-constitution-du-4-octobre-1958-en-vigueur> (letöltve: 2020. november 6.)

[115] NewYork Times: The Charlie Hebdo Massacre in Paris, Forrás:
http://www.nytimes.com/2015/01/08/opinion/the-charlie-hebdo-massacre-in-paris.html?_r=0 (letöltve: 2020. november 6.) és The Independent: Charlie Hebdo cover: Free speech debate stirred again as magazine unveils cover showing cartoon of Prophet Mohamed,
<http://www.independent.co.uk/news/world/europe/charlie-hebdo-cover-free-speech-debate-stirred-again-as-magazine-unveils-cover-showing-cartoon-of-9975887.html> (letöltve: 2020. november 6.)

[116] Egy 21 éves tunéziai a nizzai merénylet.
<https://infostart.hu/kulfold/2020/10/29/egy-21-eves-tuneziai-a-nizzai-merenylo> (letöltve: 2020. november 6.)

[117] Híradó:
<https://hirado.hu/kulfold/kulpolitika/cikk/2020/10/29/halalra-keseltek-ket-embert-nizzaban-a-rendorseg-terrorcselekmenyt-gyanit> (letöltve: 2020. november 6.)

[118] Je suis sur place avec la @PoliceNat06 et la @pmdenice qui a interpellé l'auteur de l'attaque. Je confirme que tout laisse supposer à un attentat terroriste au sein de la basilique Notre-Dame de #Nice06. pic.twitter.com/VmpDqRwzB1 (letöltve: 2020. november 6.)

[119] Christian Estrosi: A jelenlegi törvényekkel nem tudjuk szabályozni az iszlámfasizmust. Forrás:
<https://www.lefigaro.fr/politique/christian-estrosi-on-ne-peut-pas-regler-l-islamo-fascisme-avec-les-lois-actuelles-20201029> (letöltve: 2020. november 6.)

[120] lásd. Application no. 64016/00., 2006. január 31. ítéletet. Forrás:
[https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-105977%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-105977%22]}) (letöltve: 2020.

november 6.)

[121] Koltay András: i.m. (2016) 111. o.

[122] Lewin Kurt: Csoportdinamika. Közgazdasági és Jogi Kiadó. Budapest, 1975. 272. o.

[123] Az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről szóló 1976. évi 8. törvényerejű rendelet 22. cikke.

[124] Az Európai Unió Alapjogi Chartája 12. cikke.

[125] Hajas Barnabás: Egyesülési jog. In. Lamm Vanda: Emberi Jogi Enciklopédia. HVG-ORAC Kiadó. Budapest, 2018. 113. o.

[126] Az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról szóló 2011. évi CLXXV. törvény 3. § (3) bek.

[127] A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 353/A. § (1) bekezdésével kapcsolatos alkotmányos követelmény megállapításáról szóló 3/2019. (III. 7.) AB határozat [77] pont.

[128] Tatár és Fáber kontra Magyarország ügy 2012.06.12. kérelemszám: 26005/08 és 26160/08.

[129] Tatár és Fáber kontra Magyarország: Forrás:

[https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001-171369&filename=CAS E OF TATÁR AND FÁBER v. HUNGARY-](https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001-171369&filename=CAS%20E%20OF%20TATAR%20AND%20FABER%20v.%20HUNGARY-) [Hungarian%20Translation] by the Hungarian Ministry of Justice.pdf (letöltve: 2020. november 6.)

[130] 2018. évi LV. törvény – a gyülekezési jogról 2. §

[131] Alkotmányjogi panasz elutasításáról szóló 3307/2020. (VII. 24.) AB határozat [25] pont.

[132] a gyülekezési jogról szóló törvény hatálya alá tartozó gyűlésre irányuló bejelentés elintézésének és a gyűlés biztosításával kapcsolatos rendőrségi feladatok végrehajtásának részletes szabályairól szóló 26/2018. (IX. 27.) BM rendelet.

[133] 75/2008. (V. 29.) AB határozat ABH 2008, 651, 658. pontok.

[134] Vö. EJEb, Patyi kontra Magyarország, (5529/05); 2008. október 7., 43. pont.

[135] A Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság 17.Kpk.45.226/2014/2. számú végzése alaptörvény-ellenességének megállapításáról és megsemmisítéséről szóló 24/2015. (VII. 7.) AB határozat 30. pont.

[136] Koi Gyula: Művelődéshez való jog. In. Lamm Vanda: Emberi Jogi Enciklopédia. HVG-ORAC Kiadó. Budapest, 2018. 510. o.

[137] Fazekas János: Médiaigazgatás. In: Lapsánszky András (szerk.): Közigazgatási jog. Fejezetek szakigazgatásaink köréből. III. kötet. Humán közszolgáltatások igazgatása. Budapest, CompLex, 2013. 283. o.

[138] Antal Zsolt: Közzolgálati kommunikáció, közbizalom és médiaszabályozás. in – In Medias Res 2017/2., 5. 323. o.

[139] Nyakas Levente: A médiapluralizmus nyomában. Elméleti alapvetések, valamint kísérletek az elmélet megvalósítására az EU audiovizuális médiapolitikájában. In: Koltay – Nyakas i. m. (9. lj.) 442–458.

[140] Mxquail Denis: A sokszínűség, mint médiapolitikai célkitűzés. In: Polyák Gábor (szerk.): Médiapolitikai szöveggyűjtemény. Budapest, AKTI-Gondolat, 2010. 379–395., 388.

[141] Antal Zsolt: i.m. 326. o.

[142] Kóczyán Sándor: i.m. 18. o.

[143] A digitális környezethez igazodó médiaműveltség európai megközelítése. COM(2007) 833, Brüsszel, 2007.12.20.

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52007DC0833&from=HU>
(letöltve: 2020. november 6.)

[144] A digitális környezethez igazodó médiaműveltség európai megközelítése. COM(2007) 833, Brüsszel

[145] A Tanács következtetései a gyermekek védelméről a digitális világban:

<https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:372:0015:0018:HU:PDF>
(letöltve: 2020. november 6.)

[146] Fazekas János: i.m. 285. o.

[147] Az Európai Parlament és a Tanács 2010/13/EU irányelve (2010. március 10.) a tagállamok audiovizuális médiaszolgáltatások nyújtására vonatkozó egyes törvényi, rendeleti vagy közigazgatási rendelkezéseinek összehangolásáról 2. cikke.

[148] 1991. évi LXIV. törvény – a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről 13 és 17. cikkek.

[149] Az Európai Parlament és a Tanács 2010. március 10-i 2010/13/EU Irányelve preambuluma

[150] Alaptörvény XVI. cikke.

[151] Az Smtv. korlátozza a kiskorúak szellemi, lelki, erkölcsi vagy fizikai fejlődését súlyosan károsító, különösen a pornográf vagy szélsőségesen, illetve indokolatlanul erőszakos tartalmak jelzés nélküli közlését, amely a kiskorúak számára is hozzáférhető.

[152] 165/2011. (XII. 20.) AB határozat 2.2.3 pont.

[153] EBH 2001. 608./ BH 2002. 247.

[154] Ld. a reklámidő számításával összefüggésben meghozott 483/B/2006. AB határozat, ABH 2007, 1994.

[155] 165/2011. (XII. 20.) AB határozat

[156] Gellén Klára: A gyermekek és fiatalok védelme a magyar médiajogban. Jogelméleti Szemle, 2004/1.

[157] Kóczyán Sándor: i.m. 30. o.

[158] Gáva Krisztián-Smuk Péter-Téglási András: Az Alaptörvény értékei – Értékkatalógus. Dialog Campus Kiadó. Budapest, 2017. 34. o.

[159] Magyarország Alaptörvénye IX. cikk (4) és (5) bekezdés.

[160] 30/1992. (V. 26.) AB határozat

[161] 36/1994. (VI. 24.) AB határozat

[162] Halmai Gábor: A vélemény szabadság határai. Atlantisz Kiadó. Budapest, 1994. 266-267. o.

[163] Vajnai kontra Magyarország ügy 2008.07.08. kérelemszám 33629/06.

[164] Lásd részletesebben Kóczián Sándor: Gyermekvédelem a médiajogban. Médiatudományi Intézet Kiadó. Budapest, 2014. 17. o.

[165] 30/1992. (V. 26.) AB határozat

[166] 30/1992. (V. 26.) AB határozat III. rész 2.2. pont 4-5. bekezdései.

[167] Garzuly Éva: A büntetőjog, mint ultima ratio az egyes alkotmánybíróági határozatok tükrében (BSZ, 2015/1-2., 42-49. o.)

[168] 30/1992. (V. 26.) AB határozat

[169] Dinók Henriett: Gyűlöletbeszéd. In Lamm Vanda: Emberi Jogi Enciklopédia. HVG-ORAC Kiadó. Budapest, 2018. 350. o.

[170] Török Bernát: A gyűlöletbeszéd tilalmának médiajogi mércéi (JK, 2013/2., 59-72. o.)

[171] European Commission against Racism and Intolerance (ECRI) 7. számú ajánlása.

[172] 12/1999 (V. 21.) AB határozat és 18/2004 (V.25.) AB határozatok

[173] 2012. évi C. törvény 332. §.

[174] Btk. XXI. fejezete alatt található egyes különös jogtárgyak sérelme (Btk. 215., 216., 217., 218., 219., 221., 222., 223., 224., 225. §§)

[175] Btk. 226. 226/A, 226/B. és 227. §§

[176] Btk. XXXVII. fejezet alatti szellemi tulajdon elleni bűncselekmények köre (384., 385., 386, 387, 388. §§)

- [177] Case Lingens vs Austria. 1986.07.08. (9815/82), Case von Hannover vs Deutschland 2004.06.24. (59320/00).
- [178] 3333/2018 (X. 26.) AB határozat. [32] pont.
- [179] 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [61]-[62] pontok.
- [180] 20/1997. (III. 19.) AB határozat
- [181] 46/2007. (VI. 27.) AB határozatban
- [182] A 23/2010.(III. 4.) AB határozat
- [183] Udvary Sándor: Digital revolution. Effects of technological development on freedom of expression. Collega, 2007/2-3. 331-341.
- [184] Koltay András – Török Bernát: Sajtószabadság és Médiajog a 21. század elején 4. Wolters Kluwer Kiadó. Budapest, 2017. 163. o.
- [185] 165/2011. (XII. 20.) ABH.
- [186] Koltay András: A sajtószabadság fogalma ma – új média, új szerkesztők és a jog hagyományos megközelítése. forrás: http://real.mtak.hu/98826/1/Koltay-A_sajtoszabadsagfogalmama.pdf (letöltve: 2020. november 5.) 103. o.
- [187] Koltay András u. o.
- [188] A Tanács 2008/913/IB kerethatározata (2008. november 28.) a rasszizmus és az idegengyűlölet egyes formái és megnyilvánulásai elleni, büntetőjogi eszközökkel történő küzdelemről (1 cikk, 3. cikk, 5 cikk)
- [189] Sérti a véleménynyilvánítás szabadságát a Facebook indokolatlan cenzúrája: <https://magyarnemzet.hu/belfold/velemenynyilvanitast-sert-a-facebook-indokolatlan-cenzuraj-a-8451747/> (letöltve: 2020. november 6.)
- [190] Digitális Szabadság Munkacsoport „Fehér Könyve” Forrás: https://digitalisszabadsag.kormany.hu/download/d/ec/82000/DSZM_Feh%C3%A9r_K%C3%B6nyv_200121_.pdf (letöltve: 2020. november 6.)